

הסברי הפסוקים

פרשת בשלח

כיתה ב'1

המסע השני של עם ישראל. דגשים: השראת השכינה המיוחדת על בני ישראל, בעמוד אש וענן, ושלד' הולך איתם לגמרי, החסד שעשה משה עם יוסף.

(יז) וַיְהִי בַשְּׁלַח – בשעה ששלח, כאשר שילח. **פָּרַעַה אֶת הָעָם וְלֹא נָתַם³** – הנחה אותם - הנהיג אותם **אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים** – ממצרים אפשר להגיע לא"י דרך פלישתים צמוד לים התיכון, וזאת הדרך הכי קצרה. **כִּי קָרוֹב הוּא** – אפילו שזה קרוב למצרים, תוך עשרה ימים יכולים להגיע (אבע"ז), 'כי קרוב' זה סיבה למה כן ללכת דרך שם⁴. **כִּי אָמַר אֱלֹהִים** – בליבו, ד' חשב. **פֶּן יִנָּחֵם** – כדי שלא יתחרט (רבינו בחיי, וכן רש"י י"ט: כ"א)⁵. **הָעָם בְּרָאֲתָם מִלַּחְמָה** – כיוון שהפלשתים ירצו להילחם בהם. **וַיֵּשְׁבוּ מִצְרֵימָה** – והם יעדיפו לחזור למצרים. עם ישראל לא רגילים במלחמות, והם עלולים לרצות לחזור (לעומת היום שאם יבואו וילחמו בנו אנחנו ישר נלחם בחזרה)⁶.

(יח) וַיֹּסֶב – עשה להם סיבוב ארוך, וכך נכנסו מהירדן (אבע"ז)⁷. **אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יָם סוּף⁹** – לכיוון ים סוף. [נקרא ים סוף כי יש שם הרבה קנה סוף¹⁰] **וַחֲמִשִּׁים** – מצוידים עם כלי מלחמה, ע"מ לכבוש את א"י (רשב"ם), ומסתבר שהיו מתאמנים במהלך השנים עד המלחמות של כיבוש הארץ¹². **עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם** – ואע"פ שעלו חמושים, ורוצים להילחם, ברגע שיגיעו אויבים להילחם הם יפחדו. למה? כי הם רגילים להיות עבדים.

(יט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ – כל עם ישראל עסוקים בבקשת כלי כסף כמו ציווי של ד'. אך משה הוא נזכר בהשבעה של יוסף, והולך לעשות איתו חסד. המצווה של משה היא יותר גדולה, כי כולם אמנם עשו כי ד' אמר, אבל הם הרוויחו מזה משהו, אבל משה עושה חסד לשם המצווה בלבד. **כִּי הִשְׁבִּיעַ הַשֶּׁבִיעַ** – השביע את אחיו שישביעו את הדורות הבאים. **אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר** – מכאן ציטוט של יוסף: **פֶּקֶד פֶּקֶד – כֹּאשֶׁר יִזְכֹּר אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם אֶת עֲצָמֹתַי מִן הָאָרֶץ – וְהֶעֱלִיתֶם אִתְּכֶם אֶת עֲצָמוֹתַי מִכָּאן**.

הבאנו את המדרש שמשה לא ידע היכן טמון ארונו של יוסף, ושאל את סרח בת אשר (שהיתה בקבורת יוסף. חישבנו שהיא היתה לפחות בת 210), והיא אמרה שהארון נטמן ביאור, ע"מ שהמצרים לא יקחו אותו¹³. מה עשה משה? הלך ליאור והתפלל לד' שיצא הארון. ואז אמר ליוסף – אם ארוןך יתגלה אוכל לקבור אותך ואם לא לא. ואז הארון צף פתאום, ומשה סחבו. תיאורו שההלווייה של יוסף היא ההלווייה הכי נפלאה והכי גדולה שהייתה: כל עם ישראל עם הערב רב במשך 40 שנה הלכו יחד עם הארון של יוסף. יותר מזה: הארון של יוסף היה צמוד לארון הברית, וזה היה כבוד עצום ליוסף, וכך אמרו: קיים זה (יוסף) מה שכתוב בזה (בתורה). עם ישראל התאמץ מאוד לסחוב אותו כל הזמן, ואפילו היו כאלו שבגלו זה לא יכלו לעשות את הפסח, וכל זה מדין הכרת הטוב.

¹ מהרב נחום: מההתחלה עד ט"ו: שירת הים. ומט: לא עד הסוף.
² מדרש: ויהי זה לשון צער? משל למי שקיבל שדה בירושה ומכרה בזול, והלוקח התעשר. כך המצרים שלחו את בני"י כי לא ידעו איזה אוצר גדול הם. מדרש יפה.
³ חידה: 2 מילים כמעט אותו דבר עם משמעות שונה: ולא נחם, פן ינחם. מה זה ולא נחם? רמז – עיוור משתמש עם בעל חיים שנקרא בנוסף: אפה כתוב בפסוקים אלו משהו במשמעות ולא נחם. אפה כתוב בבראשית במשמעות ולא נחם? ("וינחם ד' אל ליבו", וכן ביעקב "מאן להתנחם").
⁴ צריך להגיד לתלמידים בהטעמה: ולא נחם... כי קרוב הוא (במשפט אחד), ולמה? כי אמר אלוהים...
⁵ אמנם אונקלוס מתרגם כל הזמן בלשון 'דילמא', 'שמא'. אך פעמים רבות קשה להסביר כך, ויותר קל להסביר: "כדי שלא". ובחסידי ד' מצאתי ברש"י פרשת יתרו י"ט:כ"א, על הפסוק "פן יפרוץ בם ד'", שרש"י מסביר "כדי שלא". ואולי זאת גם כוונת התרגום, וצ"ע.
⁶ כך הסביר הרב נחום. בתשע"ד: הסברנו כרש"י: **דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים** – ממצרים אפשר להגיע לא"י דרך פלישתים, צמוד לים התיכון תוך כעשרה ימים (אבע"ז). ולמה לא? **כִּי קָרוֹב הוּא** – כי זה קרוב למצרים. ואז מה? סיבה לסיבה (שאלתי ילד: למה אתה לא שיננת? כי אני עייף. למה אתה עייף? כי הלכתי לישון מאוחר. למה הלכתי לישון מאוחר? כי היה טיול... אפשר לקחת ילד שיעמוד על כסא ולדחוף אותו. למה אתה מפחד? כי אני אפול. אז מה אם תיפול? אז יכאב לי. אותו דבר פה: אז מה אם זה קרוב? כי אמר אלוהים וכו'). **כִּי אָמַר אֱלֹהִים** – בליבו. **פֶּן יִנָּחֵם** – שמא, אולי יתחרט **הָעָם בְּרָאֲתָם מִלַּחְמָה וַיֵּשְׁבוּ מִצְרֵימָה** – ויהיה להם קל לחזור. לא הסברנו כדברי רש"י כי זה קצת יותר קשה להסברה.
⁷ ויט, הוציא אותם מהדרך הישרה. רש"י.
⁸ צ"ע: איזה מדבר מדובר, הרי המדבר מתחיל רק בהמשך בין 2 האצבעות.
⁹ הרחבה: ציינו את המפה של א"י ומצרים. ציינו את נהר הנילוס, אמרנו שזה הנהר כמעט הכי גדול בעולם 5000 ק"מ. ציינו את ים סוף ודיברנו על כך שהמצרים היום המשיכו את האצבע השמאלית של ים סוף עד ים התיכון. למה? כדי שכל האוניות שבאות מסין וכדומה לא יצטרכו לעשות עיקוף שלם ויכולו ללכת דרך ים סוף. המקום הזה נקרא תעלת סואץ, ועליו המצרים מקבלים כסף. על פי המפה שציירנו על הלוח ראינו איך דרך ארץ פלישתים מגיעים הכי מהר (יש מפה בחומש).
¹⁰ הרחבה: כמו עין סוף שבעיני ראיתי שם פעם קצת קני סוף.
¹¹ הרחבה: אפשר להביא מפה. או ליצור מהילדים מפה חיה (אחד ים סוף, אחד מצרים). ולהסביר איך הלכו וכו'.
¹² ע"פ דברי הרב יעקב לבנון, שאמר שודאי משה רבינו אימץ אותם קודם מלחמות סיחון ועוג.
¹³ הרב נחום: המצרים זרקו אותו ליאור כי הם ידעו שיש שבועה שירימו אותו בצאתם ממצרים, אז זרקו אותו על מנת שעם ישראל לא יוכל לצאת ממצרים, כיוון שהוא לא יוכל לקיים את השבועה לקחת את עצמות יוסף.

(כ) וַיִּסְעוּ מִסֵּכֶת וַיֵּינְחֻ בְּאַתֶּם בְּקֶצֶה הַמִּדְבָּר – בתחילת במדבר (כנלע"ד). זה קרה ביום השני ליציאתם.¹⁴
(כא) כאן תיארנו את התחושה המיוחדת של עם ישראל שד' נמצא איתם בהשגחה מופלאה. וְהָ' הָלַךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם – מידי יום ביומו במשך 40 שנה. בַּעֲמוּד עָנָן – עמוד מהארץ לשמים. לְנֶחֱתָם הַדֶּרֶךְ – להנהיג אותם בדרך. וְלִילָה בַּעֲמוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם – עמוד אש שעשה אור לכל העם. לְלֶכֶת יוֹמָם וְלִילָה – ללכת עם עמוד הענן ועמוד האש ביום או בלילה. מכאן שהיו הולכים בני ישראל גם בלילה (אבע"ז)
(כב) לֹא יָמִישׁ – ד' לא יסיר את עַמּוּד הָעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לִילָה לִפְנֵי הָעָם – הם היו תמיד מלווים את העם, גם בזמן חניית העם (חזקוני), שתמיד השכינה תשרה עליהם, וגם בזמן חלופת המשמרות היו שני העמודים יחד ואז סר השני, שלא יהיה רגע בלי עמוד. [הזכרנו את יהושע שעליו כתוב "לא ימיש מתוך האוהל", אומר על זה בעל הטורים – שהיה מתחיל ללמוד בבקר עוד כשהיה עמוד האש, ובערב עוד כשהיה עמוד הענן].¹⁵

החזרה לפי החירות. דגשים: הענשת מצרים. הטיפשות של פרעה לחזור ולנסות כוחו מול ד'. ההליכה של עם ישראל אחרי ד' ביד רמה מתוך אמונה גדולה.

הקדמה: אמנם כבר המצרים נענשו על מעשיהם, אך יש עוד פעולה אחת של עונש למצרים ושל הופעת שמו של ד' בעולם. בשביל זה הקב"ה אומר לעם ישראל לחזור לכיוון מצרים, ובכך לבלבל את פרעה, שיחשבו שהם מבולבלים ואז להביאם לים ולהטביע את המצרים (אבע"ז). זהו נסיון גדול לעם ישראל להתקרב למצרים, והם עושים את רצון ד' ושבים.

פרק י"ד (א) וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

(ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּשֻׁבוּ – ויחזרו ביום השלישי, י"ז ניסן.¹⁶ וַיֵּינְחֻ לִפְנֵי פִי הַחִירָת – ליד פי החירות, זהו מקום צר, שמשני צידי ים הרים גבוהים, ולכן זה נראה כמו פה.¹⁷ בֵּין מִגְדָּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַעַל צֶפֶן – ליד האליל בעל צפון, אליל זה היה נמצא בגבול מצרים, וכנראה הוא היה נראה מאוד מפחיד ומי שהיה רוצה לברוח היה רואה אותו והיה מפחד, אפילו שהוא לא יכול לעשות כלום. (המצרים חשבו שבגלל האליל אף אחד לא ברח, אבל באמת היו שם הרבה שומרים). נִכְחוּ – מולו, מול פי החירות (חזקוני). תִּתְּנוּ עַל הַיָּם – צמוד לים סוף. למה ד' אמר להם לחזור? כדי להטעות את פרעה ואז יבוא להלחם נגדם ויטבע בים סוף, כמו שמפורט בהמשך.¹⁸

(ג) אומר ד': וְאָמַר פְּרַעְה – ואז פרעה יאמר לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל – על בני ישראל (כמו "אמרי לי אחותי היא", בראשית כ' יד). נִבְכִּים הֵם בְּאֶרֶץ – כלואים, הם לא מצליחים לצאת מכאן.¹⁹ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר – בעל צפון סגר מסביבם את המדבר, ואינם יודעים מה לעשות, כנראה שהוא חזק מהם (ספורנו).

(ד) וַחֲזַקְתִּי אֶת לֵב פְּרַעְה – פרעה יתלבט, ואני אחזק את ליבו. וַרְדֵּף אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָה בַּפְּרַעְה – ואהיה מכובד בגלל פרעה (כמו חזק שמנצח את החלש ומקבל מדליה, הוא מכובד בזכות החלש).²⁰ וּבָכַל תִּילֹ – החיילים שלו. וַיִּדְּעוּ מִצְרַיִם – המצרים שישארו בחיים. פִּי אָנִי ה' – שמקיים הבטחתי ומוציא את עם ישראל ממצרים. וַיַּעֲשׂוּ כֵן – ד' מצווה את עם ישראל לחזור אחורה, הם לא מפחדים וחוזרים. הם עכשיו צריכים ללכת המון קילומטרים, ואעפ"כ עשו את דבר ד'.²¹

(ה) וַיַּגֵּד לְמִלְחָה מִצְרַיִם – יחד עם עמ"י הלכו שליחים מאת פרעה לראות שהם חוזרים אחרי 3 ימים. עברו 3 ימים ועם ישראל לא חזר. אמרו השליחים – אתם צריכים לחזור, עמ"י אומר – למה שנחזור, אנחנו לא עבדים של פרעה, אומרים השליחים – אם לא תחזרו פרעה יעניש אתכם. אומרים בנ"י – איננו מפחדים, רצים השליחים ומספרים לפרעה. פִּי בָרַח הָעָם – פרעה מבין שעם ישראל בורח, שהרי עברו 3 ימים והם לא חוזרים. וַיִּהְיֶה לֵב פְּרַעְה וַעֲבָדָיו אֶל הָעָם – פרעה הפך את ליבו, שינה את רצונו, שהרי אמר: "קומו צאו מתוך עמי", ועבדיו אמרו: "עד מתי יהיה זה לנו למוקש" וכעת התחרטו. וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ פִּי שְׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִעֲבָדָנוּ – מלעבוד אותנו. כיצד שכנע פרעה את עבדיו? הוא אמר להם: אילו לקינו ונשארו עבדים שלנו או להיפך בסדר, אבל גם לקינו וגם הם יצאו? אילו לקחו כלי הכסף שלנו וחזרו להיות עבדים

¹⁴ לעשות על לוח תוכן כל יום משבעת הימים אפה היו.

¹⁵ צ"ע: כך כתב שם, ואינו ברור, שהיה צריך לומר מעמוד האש עד עמוד האש.

¹⁶ כך נראה ברש"י, וצריך עוד ביאור.

¹⁷ צ"ע: רש"י: כתב שהוא פיתום. וצ"ע, דלכאורה פיתום הוא בתוך מצרים?

¹⁸ הרחבה: סיפור על מאגרפים יראה את הדבר הזה, הוא יחשוב – נכון שכל האלילים שהיו נמסו ונשברו, אך יש פה אליל אחד שנשאר כנראה שהוא יותר חזק מד'. אולי עכשיו אוכל לנצח את ד'.

¹⁹ ע"פ רש"י, וברש"י כפשוטו מרחיב ש'נבון' זה במקום עמוק, שנראה שזה המשמעות של כלוא – שנמצא בבור. האבע"ז מסביר: מבולבלים הם בארץ, הם לא יודעים לאן ללכת. (אולי עדיף להסביר כך, כיוון שזה המונח כיום).

²⁰ הרחבה: סיפור על מאגרפים (ע"פ מדרש). שאחד מפסיד פעם אחר פעם, וכל פעם אומר: אולי הפסדתי כי לא ישנתי מספיק, כי לא לבשתי חולצה כחולה וכו', כל מיני דברים לא הגיוניים. כך פרעה, פתאום חושב אולי בגלל בעל צפון אנצח. ובדומה לזה: סיפרנו על שנים שרבים באגרופים (ע"פ מדרש), החזק מנצח, והחלש כ"כ רוצה לנצח, וכל פעם הם נלחמים בדרך אחרת (אגרופים, רגלים, מקלות וכו'), וכל פעם החלש משכנע את עצמו – אולי בדרך הזאת אני אנצח. כך פרעה, עד כה ראינו שד' שולט בכל - במים, בעפר, באויר, בעננים, בחיים. ובכל זאת פרעה חושב – אולי מול בעל צפון ד' לא יכול.

²¹ הפעלה: קראתי לילד שיעמוד עם רגלים צמודות, גב אלי בעצימת עיניים ויפול אחורה, בלי להזיז רגל אחורה – הילדים מאוד מאוד נהנו. חשוב לחיזוק הביטחון העצמי, ולזהות ילדים עם קושי בזה.

בסדר, אבל גם וגם?! בנוסף אמר להם – אני אלך ראשון שלא כדרך המלכים, אני אתחלק אתכם בשלל, שלא כדרך המלכים שמקבלים חצי מכל השלל.

שלושה ילדים הציגו את דברי המדרש: משל למושל שהעניש משהו²² ואמר לו: או תאכל דג מבאיש זה או תלקח 100 מלקות או תשלם מאה מנה. אכל חצי דג ולא היה מסוגל להמשיך, לקח 50 מלקות ולא היה מסוגל לקבל עוד, ואז שילם מאה מנה.

(ו) וַיֹּאסֶר אֶת רֶכְבּוֹ – קשר את הסוס בעצמו (להבדיל – כך עשו אברהם אבינו ויוסף הצדיק). וְאֶת עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ – התורה מפרטת מי מעמו לקח.

(ז) וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחִיר – סוסים מובחרים ביותר. וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם – ואת כל הסוסים שהיו במצרים. וְשָׁלֹשׁ עַל פָּלּוֹ – עם שרים הממונים על כל החייל הזה. הזכרנו שבעלי הסוסים האלו היו ה'יראים' של מצרים, כפי שכתוב במכת ברד "הירא את דבר ד' הניס...".

(ח) וַיִּחְזַק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם – פרעה התלבט, וד' חיזק את ליבו. וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים בְּיָד רַמָּה – בגבורה גדולה, שכולם שמעו עליה. לא כעבדים אלא כבני חורין. בתופים ובמחולות בשירי הודיה לד'. ואף שחזרו לאחור המשיכו להודות לד'. וכן הלכו לאט ולא כבורחים (העמ"ד).

הפחד של עם ישראל מן המצרים. דגשים: התפילה של עם ישראל אל ד' בעת צרה. הרגעת משה את העם, אף הרשעים שבהם.

(ט) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיגּוּ אוֹתָם – פגשו אותם חזים על הים מי רדף? כָּל סוֹס רֶכֶב פְּרָעָה וּפָרָשָׁיו – האנשים שנמצאים על הסוס. וַחֲיִילוֹ – אפה פגשו אותם? עַל פִּי הַחִירָת לִפְנֵי בַעַל צָפֹן:

(י) וּפְרָעָה הִקְרִיב – התקרב (אונקלוס), מהלשון 'הקריב' אנו לומדים שפרעה התאמץ להיות הראשון שהולך, שלא כדרך המלכים שהולכים אחרונים. וַיִּשְׁאֲלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם – לשון יחיד, לפעמים הרשעים מתאגדים כאילו הם איש אחד. וַיִּירָאוּ מְאֹד – עד עכשיו עם ישראל לא פחד, אבל עכשיו כשהם רואים את מי שהיה אדון שלהם עומד להורגם הם מפחדים (חזקוני), כמו שאמר ד' בתחילת הפרשה: "פן ינחם העם בראותם מלחמה". [משל ליונה שברחה מנץ וישבה על נקיק סלע ומצאה שם נחש, ולא יודעת אנה תברח. מוסף רש"י]. וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה' – בני ישראל יודעים שד' הוא זה שיכול להציל אותם, כמו שקרה עד היום, לכן הם צועקים ומתפללים אל ד'.²³

(יא) וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה – היו אנשים רשעים שלא האמינו ביכולתו של ד' (אולי היו אלו דתן ואבירם, משכיל לדוד ברש"י) והם לא התפללו אלא אמרו: (רמב"ן, תירוץ ראשון). הַמִּבְלִי אֵין – האם בגלל שאין מספיק (בלי ואין – כפילות, רשב"ם²⁴). קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר – שהרי כעת יהרגו אותנו המצרים (וגם לולי המצרים היינו מתים ברעב, שהרי במדבר אין אוכל מספיק ל60 ריבוא. ספורנו ועוד). מַה זֹּאת עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם – היה עדיף כבר שהיינו מתים במצרים.

(יב) הֲלֹא – הרי זה הדבר אשר דברנו אליך בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר – שאמרנו "ירא ד' עלכם וישפוט", והיו אלו הרשעים שבעם ישראל, דתן ואבירם, כמו שאמרנו שם. הֲדָל מִמֶּנּוּ – תעזוב אותו. וְנַעֲבֹדָה אֶת מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת מִצְרַיִם מִמֶּתְנוּ בְּמִדְבָּר – מאשר שנמות במדבר. ודאי שרוב עם ישראל, אף שפחדו כאבו מאוד לשמוע אמירה כזאת – הרי ד' איתנו, והוא מציל אותנו מכל הצרות...²⁵

(יג) וַיֹּאמְרוּ אֶל הָעָם – משה מצליח לשכנע ולרומם את העם. אֶל תִּירָאוּ – אל תפחדו. הִתְיַצְבוּ – תעמדו, בגבורה גדולה. וִירָאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' – הישועה והגאולה של ד'. אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם – לא יקח לזה הרבה זמן, כפי שלקח גאולת מצרים שהיה במשך שנה, אלא היום תגאלו (אוה"ח). כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם – מה שראיתם את מצרים זה רק היום. לֹא תִסִּיפוּ לְרִאֲתָם עוֹד עַד עוֹלָם – כשיצאתם ממצרים עוד היה להם אפשרות להחזיר אתכם, אך אחרי המכה הזאת, כבר אין סיכוי שהם ינסו עוד להילחם נגדכם, הם יהפכו לעם חלש ומסכן, ולא תראו אותם עוד עד עולם.²⁶

²² תלמיד סיפר את זה: עבד קנה לאדוניו גד מקולקל, ואז אדונו אמר לו... נראה לי שזה לא לפי המדרש, אך יותר טוב לעלילה, השאלה אם שייך לשנות.

²³ חידה: אפה ראינו שהאבות התפללו? יעקב מפני עשיו. יעקב שאמר "ואלוהי אביכם יהיה בעזרכם". יצחק התפלל לנוכח אשתו. (אברהם על סדום), (לוט בצוער), רחל שאמרה "נפתולי אלוהים נפתלתי".

²⁴ וברש"י כפשוטו מסביר יפה את רש"י: האם בגלל שאין (ומה אין?) אין קברים במצרים. או – וכי מחמת המחסור (ומהו המחסור?) שאין קברים.

²⁵ תשע"ד: [הזכרנו את המדרש על 4 כיתות: לחזור למצרים, להילחם, לטבוע בים, להתפלל (לא ברור מה אמרה הכת הרביעית). זה קצת מבלבל, אולי עדיף לוותר על זה.

²⁶ מקור.

(יד) ה' ילחם לכם – בשבילכם. ואתם תחרישו – תשתקו²⁷, אינכם צריכים עוד להתפלל, כי שמעתי אל תפילתכם. (ע"פ אבע"ז ורש"י בשיר השירים. וכן נראה בתיב"ע).²⁸

קריעת ים סוף. דגשים: הנס המופלא שנעשה. הדאגה הגדולה של ד' לעם ישראל. הרשעות של המצרים והכבדת ד' את ליבם עד כדי התאבדות.

(טו) ויאמר ד' אל משה מה תצעק אלי – למה אתה מתפלל אלי. זה לא זמן לתפילות ארוכות, התפילה התקבלה. (ע"פ המדרש. ובצורות שונות במפרשים).²⁹ דבר אל בני ישראל ויסעו – ימשיכו לנסוע לכיוון הים, כי הים אינו משמש בתור מכשול. [נראה לומר שעם ישראל לא היו ממש צמודים לים, ועד חצות ליל הם המשיכו ללכת לכיוון הים, ובחצות הים נבקע].

(טז) ואתה תרם את מטף – למעלה. ונתה את ידך על הים – ואז תטה את היד עם המטה לכיוון הים (אך לא שיגע בים, אבע"ז). ובקעו – תחצה אותו לשתיים. ויבאו בני ישראל בתוך הים פיבשה – הים יהפך ליבשה, ולכן כאשר הם ילכו בתוך הים – במקום שאמור להיות ים יהיה להם יבשה.

(יז) ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבאו אחריהם – שהרי המצרים כבר יבינו שברור שד' נלחם בשביל עם ישראל, ובכל זאת הם ינסו כי ד' יחזק את ליבם. ואקבדה בפרעה – אהיה מכובד על ידי פרעה ובכל חילו ברכבו ובפרשיו:

(יח) וידעו מצרים – המצרים שנשארו במצרים (ספורנו). פי אני ד' בהפכדי – כשאהיה מכובד. בפרעה ברכבו ובפרשיו: (יט) ויסע מלאך האלהים – שליח של ד'³⁰. ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם – מיהו השליח? הענן, כפי שהתורה מפרטת. (בדומה לזה ברש"ב). ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם:³¹

(כ) ויבא – עמוד הענן. בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל – כששקעה החמה לא עלה עמוד הענן כדרכו בכל יום, אלא הפעם היה לו תפקיד להחשיך למצרים, ולהפריד בין המחנות. ויהי הענן והחשך – הענן עשה חושך למצרים (עמוד הענן הסתיר את האור של עמוד האש, וכך נהיה להם חושך)³². ולפי זה נראה שעמוד הענן היה על כל רחבן של המחנות). ויאר את הלילה – עמוד האש האיר את הלילה לעם ישראל. ולא קרב זה אל זה פל הלילה – המחנה של המצרים לא קרב למחנה של עם ישראל כל הלילה, כי עמוד הענן לא איפשר למחנה מצרים לעבור. כשראו המצרים את עם ישראל, התחילו בשנאתם הגדולה לזרוק עליהם אבנים גדולות ולירות עליהם חיצים. אך הקב"ה ברחמיו העביר את עמוד הענן בין שני המחנות וכך הענן קיבל את כל האבנים³³. המצרים ראו שאצלם יש חושך עצום (כמו במכת חושך, כמו שהזכרנו שזה היה היום השביעי למכת חושך), וראו מבעד לחושך שיש לבני ישראל אור גדול (רמב"ן³⁴). המצרים הרשעים, אפילו שראו בחושך איך ד' עוזר ואוהב את עם ישראל, המשיכו וניסו להלחם נגד עם ישראל. הבאנו את המדרש: משל לבן שבאו זאבים מפה ולסטים מפה והרים אותו על הכתפיים (וכ').

(כא) ויט משה את ידו על הים – ומאז התחיל תהליך קריעת ים סוף: בתחילה - ויולך ד' את הים – ד' הולך בים. ברוח קדים עזה – רוח מזרחית חזקה³⁵. כל הלילה – עד חצות לילה, אז הייתה קריעת ים סוף (ע"פ אוה"ח). וישם את הים לתרבה – ליבשה יבשה³⁶. ויבקעו המים – אחרי שהיתה רוח קדים והמים הוקפאו, שאר המים נבקעו לשנים. נס מופלא מאוד.

(כב) ויבאו בני ישראל בתוך הים פיבשה – הם הלכו בתוך הים והרגישו ממש יבשה³⁷, אפילו טיט ובוץ לא היה (אוה"ח). הזכרנו את המדרש שנחשון בן עמינדב היה הראשון שהעז להיכנס למים אף שעדיין לא נבקעו המים (כי מאז שמשה הטה

²⁷ הרחבה: מחרש אוזנים, הכוונה שיש רעש כל כך חזק שהוא משתיק את האוזנים, שהן לא שומעות כלום.

²⁸ הרחבה: אפשר להשיג את השיר של אברהם פריד.

²⁹ זה קצת דומה להסבר השני של רש"י אך יותר מכוון לדברי המדרש. אפשר גם להסביר: אינך צריך להתפלל כי כבר הודעת שאתם תינצלו.

³⁰ הרב נחום: השכינה.

³¹ הרב נחום: ויסע מלאך האלהים השכינה ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם וכשהגיעה השקיעה ונגלה עמוד האש - ויסע עמוד הענן מפניהם והצטרף לשכינה ויעמד מאחריהם:

³² כך מסביר רש"י כפשוטו בשם ב"ב, אוה"ח. ואינו מוכרח דאפשר להסביר ברש"י שד' עשה חושך ממש.

³³ התלמידים הוסיפו שהחיצים חזרו עליהם, צריך לבדוק את המקור לזה.

³⁴ האוה"ח חולק וסובר שהיה חושך כל כך גדול שהם לא ראו בכלל את האור של עם ישראל, וכותב אחד מהמפרשים שבגלל זה לא התקרבו לעם ישראל, כי לא ידעו אפה הם נמצאים.

³⁵ רוח מזרחית היא בדרך כלל רוח עזה. ופה עשאה ד' עשה יותר, כ"נ ברש"י.

³⁶ תשע"ד: החלק הפנימי של הים לא נבקע, אלא קפא (ד' עשה זאת ע"י הרוח, אף שרוח לא באמת יכולה לעשות כזה דבר) ונהפך למעין קרח, ולמה הוא לא נבקע? כי אם הים היה נבקע עד הקרקעית, היו עם ישראל צריכים לרדת ולעלות וזאת הייתה טרחה בשבילם, לכן ד' הקפיא את המים (אוה"ח). (מסתבר שעם ישראל הרגיש שהוא הולך על יבשה ולא על קרח. הוכיח לנו תלמיד יקר שזה היה ממש כמו אדמה, שהרי למצרים היה בוץ. וצריך עיון דברי האוה"ח ועדיף שלא להזכירם, ולפי זה צריך עיון מה מטרת הרוח, בכל הלילה. אך בשירת הים "קפאו תהומות מסבירים גם הדעת זקנים והספורנו שתחתית הים הוקפאה, וא"כ אין זה דעת יחיד. ואולי צריך לומר שהיה זה חלק מהנס שהקרח נהפך לבוץ, ולא היה זה קרח רגיל. ונרא שהפירוש "קפאו תהומות מסתדר גם לפי רש"י, כי קשה על דברי רש"י מה הקשר הפסוק הזה להכאת המצרים, הרי זה עוסק בקריעת הים. אלא שלפי הסבר הספורנו מובן – עיקר הפסוק בא לומר שהמים התחתונים קפאו לטובת עם ישראל, אלא שרש"י מוסיף שדבר זה בסוף גרם למצרים שכל פעם שנפלו למטה נפלו לקרקעית ים כואבת מאוד שאינה בוצית אלא קרח. וחשבתי לתרץ שאולי מה שנהיה בוץ היה זה עוד מחוץ לים, ולא נראה.

³⁷ הרחבה: שאלתי את דעת התלמידים האם עם ישראל היו בים או ביבשה? היו שאמרו כך והיו שאמרו כך, וכך היה יותר קל לי להסביר שהיו בים, כזה שנהפך ליבשה.

ידו על הים היה רק רוח קדים), אך הוא היה בטוח שהמים יבקעו, כי האמין בד'. ורק כשהמים הגיעו לחוטמו בקע ד' את הים. **וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה** – כמו חומה. **מִיָּמִינָם וּמִשְׁמָאלָם**³⁸ – התלמידים הזכירו את המדרש שהיו פירות.

טביעת המצרים בים סוף. דגשים: העונש הגדול שמגיע למצרים.

(כג) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוֹס פָּרָעָה – כל הסוסים של פרעה (וכתוב 'סוס' ולא סוסים להראות שהכל נחשב כמו סוס אחד, שקל לנצחו). **רָכְבוּ וּפָרָשָׁיו אֶל תּוֹךְ הַיָּם** – זה דבר שקשה להבין, הרי המצרים ראו את הנס הכי גדול שיכול להיות – ים עצום וגדול נבקע לשנים. ואת זה ד' עושה בשביל להציל את עם ישראל. איך הם מעלים בדעתם להיכנס לתוך הים? פשוט ד' הקשה את ליבם.³⁹

(כד) וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר⁴⁰ – בחלק השלישי של הלילה. **וַיִּשְׁקָף ה'** – ד' הביט **אֶל מַחֲנֵה מִצְרַיִם** – אך לא הבטה רגילה, אלא במטרה להעניש, ע"י מה? **בְּעֶמּוּד אֵשׁ וָעָנָן** – עמוד הענן הפך את האדמה לטיט, אח"כ עמוד האש חימם את האדמה (בז' מתחמם יותר מסתם מים), ומהחום נפלו הטלפיים של הסוסים (יש לסוסים ציפורן עליה הוא דורך, על ידי החום הציפורן נתלשת מן הרגל, ובלי הציפורן הזאת קשה לסוס לדהור, רש"י כפשוטו, וצ"ב). **וַיִּהְיֶה אֵת מַחֲנֵה מִצְרַיִם** – ד' עשה מהומה. ד' בלבב את המצרים, נהיו קולות חזקים מאוד, וזה בלבב את המצרים, הם לא ידעו לאן ללכת ומה קורה איתם.

(כה) וַיִּסַּר אֶת אֶפֶן מֶרְכָּבָתוֹ – החום של עמוד האש שרף את הגלגלים, הסוסים המשיכו ללכת, העגלות נגררו והחיילים עפו מצד לצד. **וַיִּנְהָגוּהוּ בְּכַבְדָּת** – הוא הנהיג את החיל בכבודות, הסוסים הלכו לאט. **וַיֹּאמְרוּ מִצְרַיִם** – אנשי מצרים אמרו. **אֲנוֹסָה** – אברחם **מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי ה' נִלְחַם לָהֶם** – בשבילם. **בְּמִצְרַיִם** – ד' נלחם בנו.⁴²

(כו) וַיֹּאמְרוּ ה' אֵל מֹשֶׁה נִטָּה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם – שאל אחד הילדים: עם מטה או בלי מטה? עשינו הצבעה, רובם סברו שעם מטה! שהרי כך למדנו בעבר שכתוב יד והכוונה במטה. אשמח לשמוע אם משהו יודע⁴³. **וַיִּשְׁבּוּ הַמַּיִם** – ויחזרו המים למצבם הראשון. **עַל מִצְרַיִם** – על אנשי מצרים. **עַל רָכְבוֹ וְעַל פָּרָשָׁיו**:

(כז) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיָּשֹׁב הַיָּם לִפְנוֹת בָּקֶר – קצת לפני הבקר. **לְאִיתָנוּ** – לחזקונו, לזרימתו החזקה, כפי שהיה בתחילה. **וּמִצְרַיִם נָסִים לְקִרְאָתוֹ** – המצרים ברחו, אך מרוב בהלה, במקום לברוח ממנו הם ברחו אליו. כמו מי שבורח מאריה ונכנס לתוך פיו (מדרש, איני מבין מה הציור, הרי הים בא אליהם מלמעלה). **וַיִּנְעֲרוּ ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם** – כיצד לא שחו המצרים (אוה"ח)? ד' ניער אותם מלמעלה למטה. הזכרנו שהם לא מתו ישר, כדי שיסבלו יותר, ויענשו על חטאם (מדרש וינער - כנער).

(כח) וַיִּשְׁבּוּ הַמַּיִם – המים חזרו למצבם הראשון. **וַיִּכְסּוּ אֶת הָרָכָב וְאֶת הַפָּרָשִׁים לְכָל חֵיל פָּרָעָה** – את (רמב"ן) כל החיילים של פרעה. **הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם** – אחרי הרכב והפרשים (ספורנו) **בָּיָם** לא נשאר **בָּהֶם עַד אֶחָד** – אפילו אחד. הבאנו את הגמ' בברכות "עד ועד בכלל או עד ולא עד בכלל". לדוגמא: למדנו עד פסוק ה' – 'עד' זה כולל פסוק ה' או לא כולל? כך גם כאן אפשר להסביר שלא נשאר אפילו אחד (אבע"ז), ואפשר להסביר שאחד נשאר. ומיהו? זה פרעה, שיוכל לספר למצרים ולכל העולם את כל הניסים שהיו בים סוף (דעת זקנים מבעלי תוס').

(כט) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּיבִשָּׁה בְּתוֹךְ הַיָּם – בזמן שהמים חזרו על המצרים, באותו זמן הלכו בני"י בתוך הים. המים חזרו למצבם הראשון רק אפה שבנ"י עוד לא הלכו (ספורנו, אברבנאל ועוד, ודלא כבמדרש). **וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה מִיָּמִינָם וּמִשְׁמָאלָם** – בטעמי בית הכנסת.

(ל) וַיֹּשַׁע ה' בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שַׁפַּת הַיָּם – הקב"ה הוציא את כל המצרים לים (בדרך כלל לוקח להם כמה ימים לצאת, ויוצאים מכל מיני מקומות, כאן כל המצרים יצאו ישר, ויצאו במקום אחד שעם ישראל יוכלו לראותם). למה? א. כדי שלא יהיו כאלו מעם ישראל שיחשבו שהמצרים יצאו מהצד השני. ב. כדי שעם ישראל יוכלו לקחת את כל הביזה של מצרים.

³⁸ נחלקו הדעות בין החברים ששאלתי האם גם כאן עושים ניגון של בית כנסת, כדאי לברר.
³⁹ כך פשט הפסוקים. החזקוני אומר שבגלל החושך של הענן הם לא שמו לב שהם נכנסים לתוך הים. וכן הוא במדרש.
⁴⁰ הרחבה: מה זה אשמורה? ראינו איך כדור הארץ מסתובב סביב השמש, ואיך לאט לאט אנו מתחילים לראות איך השמש זורחת וכו'. איך יודעים מה השעה? לפי מיקומה של השמש. יש דרך יותר טובה – שעון שמש, עם מקל ולפי הצל. מה קורה ביום מעונן? אי אפשר כל כך לדעת, פעם בטעות התפללו ערבית של שבת, ואמרו להם שבגלל שזה ציבור אז הם לא צריכים לחזור ולהתפלל. מה עושים בלילה? באמת אי אפשר לדעת, אך קצת אפשר לדעת לפי הנביחות של הכלבים, התרנגולים, התינוקות שיונקים. אלו הם 3 אשמורות.
⁴¹ הוספה: למה לא כתוב "ויאמרו"? אולי כי קל לנצחם כמו אחד.
⁴² תשע"ג: ילד שאל: א"כ היה צריך לכתוב "כי ד' נלחם בנו", הזכרנו את המדרש שזה בא לרמוז על כך שגם המצרים במצרים נענשו.
⁴³ באוצר מפרשי הפשט כתוב בשם הרא"ש: "כוונתו להדגיש שקריעת ים סוף לא נעתה על ידי המטה אלא ע"י משה בעצמו", מזה משמע שלא עשה עם המטה.

(לא) וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַגְּדֹלָה – את הגבורה הגדולה (רש"י) והמכה הגדולה (אבע"ז), המצרים לקו פי 5 ממה שלקו בעשרת המכות. בקריעת ים סוף עשה להם ד' מכות רבות ומשונות (הגדה של פסח ומדרש הגדול) **אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיֵּיָּרְאוּ הָעָם אֶת ה'** – יראת הרוממות. כמו יראה מרב גדול, לא פחד שמא יעשה לו משהו. **וַיֵּאֱמִינוּ בָּהּ** **וּבַמֶּלֶכֶה עֲבָדוּ** – האמינו שכל מה שמשא אומר הכל מד'. כמובן גם עד עכשיו האמינו, אבל עכשיו גדלה אמונתם עוד ועוד (ראב"ם). וכפי שנלמד הגיעו לדרגות גבוהות של נבואה מופלאה, שלא זכה אליה אפילו הנביא הגדול יחזקאל, וכאן אפילו שפחה זכתה לזה. אשרי עין ראתה כל אלו!

שירת הים. דגשים: המדרגה הנעלה שהגיעו אליה עם ישראל בזמן שירת הים. ראתה שפחה וכו'. הציפיה של עם ישראל להגיע לבית המקדש. ההודאה לד' על הניסים שעשה. הגדול המיוחד של היום המיוחד הזה.

כהקדמה לשירת הים עצרנו את התפילה לפני ק"ש ודיברנו על חלקי התפילה: ברכות השחר בקומנו בבקר. ק"ש ותפילה. באופן מהותי הק"ש והתפילה לא קשורים, אלא כיוון שיש ברכות ק"ש שם מוזכרת גאולת מצרים, רצו לסמוך גאולה לתפילה. [בגאולה אנו כאילו דופקים למלך והוא יוצא לקראתנו, ולא שייך שנלך לדרכינו, אלא ישר אנו ממשיכים ומבקשים את בקשות התפילה. מ"ב קי"א]. אך כהכנה לתפילה אנו רוצים להודות ולהלל ולשבח את ד' על כל הטובות שגמל עם העולם כולו ועם עם ישראל. זה נקרא "פסוקי דזמרה". לפני פסוקי דזמרה ואחריהם יש ברכה. באמצע אסור לדבר. סיום השבחים שאנו משבחים את ד' זה קריעת ים סוף. הקראנו את המ"ב (סימן נ"א) שכותב שיש להגיד את שירת הים בשמחה ולהרגיש כאילו עבר בים. הוספנו שיש שעומדים בקריאת התורה בזמן שירת הים (והאשכנזים גם כל יום בשירת הים בתפילה). לאחר הקדמה זאת ברכנו "ברוך שאמר", שירת הים, ו"ישתבח". [עשינו סקירה על התאריכים: יום א' – הלכו לסוכות. יום ב' – לאיתם. יום ג' – לפני פי החירות, יום ד' – הודיעו לפרעה, ימים ה' ו' – המצרים רדפו, אור לז' – קריעת ים סוף, בבקר יום השביעי – אמרו שירה].

פרק ט"ו (א) אֲזַיִר יִשִּׁיר מִשֶּׁה⁴⁴ – אז, כשראה משה את הנס הגדול שר משה (רמב"ן). **וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לָהּ** – כאשר רוצים מאוד להודות, אז אומרים את דברי ההודיה בצורה של 'שיר'⁴⁶. שיר שונה מתפילה או מדיבור בניסוח המיוחד וכן בצורת הכתיבה⁴⁷. **וַיֹּאמְרוּ לְאָמֵר** – כל עם ישראל שרו את השירה הזאת יחד, כאדם אחד (אזה"ח, וכשיטת רבי נחמיה בסוטה ל:). הם לא הכינו לפני כן את השירה, אלא הגיעו לדרגה כזאת של נבואה, שכולם אמרו בדיוק אותם מילים⁴⁸. חזרנו על מה שכתוב "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי". **אֲשִׁירָה לָהּ פִּי גָאָה גָאָה** – שהתגאה על הגאווותנים. ('התגאה' פירושו התרומם על הגאווותנים, כמו שיש בים גאות ושפל). **סוֹס וְרִכְבּוֹ רָמָה בֵּינָם** – השליך בתוך הים. הזכרנו את דברי רש"י שהיו הסוס ורוכבו מחוברים זה לזה. הזכרנו שוב את הלשון 'סוס' ולא 'סוסים', כי הם נחשבים כמו סוס אחד (רבנו בחיי).

(ב) עֲזִי – העז (הכח) של ד'. וְזִמְרָתָהּ יָהּ – והזמרה (הנקמה) של ד'. וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה – היה לי לישועה. כלומר – הכח של ד', ומה שד' מזמר את הרשעים, כלומר – כורת אותם כמו מזמרה – הוא זה שהושיע אותנו מהצרה הגדולה שהיינו נתונים בה. זֶה אֱלִי – מכאן למדנו ש"ראתה שפחה על הים...", הנס היה כל כך גדול שממש הרגישו כאילו הם רואים את ד' – הם ראו את אהבתו הגדולה אליהם⁴⁹. **וַאֲנִיהוּ – אספר נוי (יופיו) ושבחו של ד'. להראות כמה ד' עושה מעשים טובים ויפים. אֱלֹהֵי אָבִי – הוא האלוקים של האבות שלי, שאוהב אותם ובחר בהם. וַאֲרִמְיָהוּ – אספר בשבחו, שיהיה מרומם על כולם.**

(ג) ה' אֵישׁ מִלְחָמָה – בעל מלחמה, אדון ושלטן על המלחמות, כי תמיד הוא מנצח. ה' שָׁמוּ – ובכך יתפרסם שמו בכל העולם (אבע"ז)⁵⁰.

⁴⁴ דברים מיוחדים לשירת הים: א. אמרתי להם מראש שאפשר לזכור בע"פ, ואכן שרנו הרבה פעמים את שירת הים (התחלתי סיפור עם המילה 'אז' ואז כולם התחילו לשיר, יצאנו לטייל וכולם שרו). ב. אמרנו את שירת הים בפסוקי דזמרה, ביום הראשון אף עם ברכות פסוקי דזמרה. ג. מפסוק י' שרנו את הניגון המיוחד שעושים אצל הרב ליאור ועוד. ניגון בין כל פסוק. ד. היה מרי' דפסוקא לפסוקים – מישוה שמסביר את הפסוק ע"פ טקסט כתוב. ה. כשכבר ידעו בע"פ את השירה, יצאנו לחצר, הם עמדו 2 שורות מזלזל ונתנו ידים (ים סוף), אח"כ הים נחלק, וכל טור נתן ידים אחד לחבירו. כל פסוק שכולם שינו יצא ילד מתחילת הטור עבר את הים' ועבר לצד השני. בסוף אני עברתי בתור מצרי (סוס) והים נסגר עלי. ו. מילים נרדפות. ז. חידות – פסוק קצר וארוך. ט. כדאי גם לשיר את שירת הים במנגינה ספרדית.

⁴⁵ שינויים בין ההסבר שלי לשל הרב נחום: עזי – העז שלי. ה' שמו – מלחמתו נעשית רק בשמו – ברצונו ובמחשבתו, הוא רוצה והמלחמה נעשית. במים אדירים – במים העמוקים. נורא תהילות – שצריך לירא (אני הסברתי שיראים). עם זו קנית – חיבתו. מכן לשבתך – המקום שמכוון מול מקום מושבך בשמים. כי בא סוס פרעה – עם ישראל מסכם שהשירה הזאת נאמרה כאשר ...

⁴⁶ מקור.

⁴⁷ פתיחה: להראות לילדים מתיקון קוראים איך נראית השירה. אפשר להראות שירות נוספות.

⁴⁸ פתיחה: אמרתי לכולם לחשוב על משפט של אמירת תודה על הטיול. ואח"כ היו צריכים להגיד מילה אחר מילה כולם יחד. ויצא בליל מילים. כך ראינו איזה פלא הוא זה שכל עם ישראל אומר שירה כל כך ארוכה בדיוק אותם מילים כמו אדם אחד.

⁴⁹ לעומת נביאים שהם 'מדמים', כאן הם ראו (רש"י כפשוטו בשם משכ"ל).

⁵⁰ הרב נחום: ד' שמו – ומלחמתו נעשית רק בשמו – ברצונו ובמחשבתו, הוא רוצה והמלחמה נעשית.

- (ד) **מִרְכַּבְתָּהּ פָּרְעָה וְחִילּוֹ** – וכל חייליו. **יֵרָה בָּיָם** – השליך (לכן מי שמשליך חץ נקרא 'יורה', וכן מי שיורה כדור). **וּמִבְחָר שְׁלִישֵׁי** – המובחרים שבשרים שלו⁵¹. **טָבְעוּ בָּיָם סוּף**⁵².
- (ה) **תִּהְיֶה יָבֵסִימוּ** – המים העמוקים יכסו את המצרים. **יָרְדוּ בְּמִצּוֹלֹת** – המצרים ירדו לעומק הים (אונקלוס). **כָּמוֹ אֲבָן** – שיורדת לעומק (לעומת בלון).
- (ו) **יְמִינָהּ ה'** – היד החזקה של ד', כלומר הפעולות שד' פועל. **נֶאֱדָרִי בִפְחַ** – יש לה כח אדיר, כלומר כח מאוד חזק ועצום⁵³ (רד"ק). **יְמִינָהּ ה' תִּרְעֵץ אוֹיֵב** – והיא שוברת את האויב בכל הדורות.
- (ז) **וּבְרַב גְּאוּנָה** – ובכוח הגדול והרם. **תִּהְיֶה קְמִיד** – תשבור (אונקלוס) את מי שקם נגדך להזיק לך. הקשינו – הרי הם כמו להזיק לעם ישראל ולא לד' מִכָּאן לַמָּדוּ חוֹ"ל שמי שרוצה לפגוע בעם ישראל נחשב שהוא רוצה לפגוע בד'. **תִּשְׁלַח תִּרְנָה** – וְקִשְׁתְּשִׁלַּח את הכעס שלך (כמו "וחרה אף") על המעשים הרעים של המצרים ועל כך שפוגעים בעם ד'. **יֶאֱכַלְמוּ פִקְשׁ** – והכעס הזה יכלה אותם במהירות, כמו אש ששורפת קש תוך שניות.
- (ח) **וּבְרוּחַ אֶפִּיד** – על ידי הכעס של ד' על מעשי המצרים יצא רוח⁵⁴ חמה. כשיש כעס גדול יוצא מהאף רוח, לכן כעס מתבטא דווקא באף (כמובן אין לד' ח"ו אף, אלא שזהו דרך ביטוי שאנחנו יכולים להבין). **נֶעְרָמוּ מִיָּם** – המים נערמו לערימה, נהפכו לגוש אחד, חומה משני הצדדים. זה נעשה כאילו מהחום של הרוח שִׁיפֵּשׁ את המים⁵⁵. **נִצְבּוּ כָמוֹ נֵד** – נעמדו כמו עמוד, כמו חומה. **נִזְלִים** – המים (שבדרך כלל הם נוזלים, אבע"ז). **קָפְאוּ תִהְיֶה** – המים קפאו כמו קרח (דעת זקנים וספורנו), כפי שלמדנו על מנת שיהיה הים מישור ולא ירידה⁵⁶. **בָּלַב יָם** – במרכז ובאמצע הים⁵⁷.
- (ט) **אָמַר אוֹיֵב** – אמר פרעה לעמו: **אֶרְדָּף אֲשִׁיג** – נרדוף אחר עם ישראל ונשיג אותם. **אֶחָלַק שָׁלַל** – אני אתחלק אתכם בשלל, ולא אקח לי מה שאני רוצה כדרך של מלכים. **תִּמְלֹאֲמוּ נִפְשֵׁי** – נפשי תמלא מהם, הנפש זה הרצון, והכוונה: אני אהיה מרוצה מכל השלל שאקבל. **אֶרִיק תִּרְבִּי** – אשלוף את חרבי (הנדן נהיה ריק). **תּוֹרִישְׁמוּ יָדִי** – וארושש את עם ישראל מכל מה שיש להם, ובכך יהיו עניים.
- (י) **נִשְׁפָּת בְּרוּחָהּ** – נשפת⁵⁸ ברוח של⁵⁹. **כָּסְמוּ יָם** – ואז הים כיסה אותם. **צָלְלוּ** – טבעו עמוק עמוק (במצולה) **פְּעוּפֹרֶת** – סוג של מתכת כבדה שצוללת מהר. **בְּמִים אֲדִירִים** – במים החזקים והתקיפים (אונקלוס)⁶⁰. שמנו לב שאחרי המילה "במים" יש טיפחא שהוא טעם מפסיק, לכן אמרנו שאפשר להסביר שהאדירים – כלומר המצרים שלכאורה הם גיבורים, צללו כמו עופרת (מ"ב). הבאנו את המדרש שהרשעים הגדולים טבעו כקש – לאט לאט, הבינונים כאבן, והכשרים מהר כעופרת.
- (יא) **מִי כִמְכָה בְּאֵלֶם ה'** – אין מישהו שהוא כמוך בכל החזקים (אונקלוס). כמו "מי כמוך בעל גבורות..." ובדומה לזה "אין כאלוקינו... מי כאלוקינו". **מִי כִמְכָה נֶאֱדָר בִּקְדֹשׁ** – אין עוד כמוך אדיר וגדול בקדושה (כ"נ ברמב"ן). **נִזְרָא תִהְיֶה** – ואנו יראים מלספר את תהילותך, בגלל גדלותך. שאנו חוששים שנגיד מעט מידי מהתשבחות. סיפרנו על אותו אחד שאמר "האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד" ואמר לו אותה ר' חנינא – "סיימתנהו לכולהו שבחי דמרך"⁶¹ אין הכוונה שלא נספר בשבחי הבורא, אלא נעשה זאת מתוך יראה גדולה. **עֲשֵׂה פֶלֶא** – עושה ניסים ונפלאות, דברים שאינם כדרך הטבע (ספורנו)..
- (יב) **נִשְׁתִּית יְמִינָהּ** – היטת את ירך. **תִּבְלַעְמוּ אֶרֶץ** – ודי היה בפעולה קטנה בשביל שהארץ תבלע את המצרים⁶². כמו מישהו שמזיז את היד ושובר כלי זכוכית. איזה ארץ בלעה את המצרים? צריך לומר שאחרי שנפלטו מן הים נקברו באדמה (רמב"ן).

⁵¹ וברש"י כפשוטו מבינים – השרים שכולם מובחרים, ואיני מבין למה להבין כך ברש"י.

⁵² תשע"ד: הזכרנו את רש"י שהם טבעו בתוך טיט

⁵³ עיון: אפשרות נוספת שיותר נכנסת בו הוא מה שכתוב במדרש שכל טוב: אנו משבחים אותה בכח שלה. אלא שלקמן "במים אדירים" לא נכנס ההסבר של שבח, לעומת זאת כח וגבורה פחות מתאים למושג אדרת שנער. וצ"ע.

⁵⁴ תשע"ד: זו רוח הקדים (שילוב רש"י וספורנו)

⁵⁵ צ"ע אם להסביר את זה שזה עושה את הדבר מידי ציור. ואולי יותר נכון לומר שהכעס של ד' גרם לעשות את קריעת ים סוף, שזה להערים את המים.

⁵⁶ תשע"ג: והיה הקב"ה חובט את המצרים בקרח.

⁵⁷ לב הדבר – זה עיקרו ותוקפו של הדבר, וזה אמצע הים, שם נמצא תוקפו של הים (רש"י כפשוטו).

⁵⁸ רש"י: לשון 'הפחה', מסביר רש"י כפשוטו בשם הרמב"ן – ש' וב' מתחלפות, וכאילו כתוב 'נשבת'.

⁵⁹ היה אפשר להסביר כבעסך, אך רש"י לא הזכיר כן, ונראה שכאן הכוונה כפשוטו.

⁶⁰ הרב נחום: במים העמוקים.

⁶¹ ציטוט: ההוא דנחית קמיה דר' חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד המתין לו עד דסיים כי סיים א"ל סיימתנהו לכולהו שבחי דמרך למה לי כולי האי אן הני תלת דאמרינן אי לא דאמרינהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקינהו בתפלה לא הוינן יכולין למימר להו ואת אמרת כולי האי ואזלת משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו. ברכות לג. מסביר העמ"ד שאנו איננו מבינים את הנפלאות שד' עושה, וזה כוונת המשך הפסוק 'עושה פלא' – כיוון שד' עושה פלא אנו יראים מלהללו.

⁶² הרחבה: לעשות פו על ילד ובלי שיראו לדחוף אותו. או לעשות כאילו אני דוחף אותה רק עם אצבע אחת.

(יג) **נְחִיתָ בְּחֶסֶדְךָ עִם זֶה הָאֵלֶּה** - את העם הזה שגאלת הנהגת בחדס, בעמוד אש וענן (אבע"ז) (היה יכול הקב"ה להוציא אותנו ממצרים אך בלי לדאוג לצרכים שלנו. כמו אחות בבית חולים שיכולה לטפל בחולה בכל מה שהוא צריך אך לא לשים לב אם כואב לו או קר לו). **נְחִיתָ בְּעֶזְךָ** - הנהגת (כמו מנהל) את עמך ישראל בגבורה ממצרים, וכל זה בשביל מה? (ספורנו) **אֵל נִוֶּה קָדִישׁךָ** - המטרה להגיע אל בית המקדש, שזה נווה הקודש, (נווה = בית, אונקלוס).

(יד) **שָׁמַעְנוּ עַמִּים יְרֵגָזוּן** - כל העמים נבהלו כששמעו על כוחו של ד' בקריעת ים סוף, (כמו שאם פתאום השולחן יתרומם אנחנו נבהל). **חֵיל אָחֻז** - פחד תפס את **יִשְׂרָאֵל פְּלִשְׁתָּה** - את הפלישתים, במיוחד אותם, כי עם ישראל הולך לעבור באיזור שלהם⁶³.

(טו) **אִזְּ נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אָדָם** - הגיבורים של אדם פחדו. **אֵילֵי מוֹאָב** - את החזקים של מואב. **יִאֲחֲזְמוּ רָעַד** - יתפוס פחד, הם ירעדו מרוב פחד. כל אלו העמים הסמוכים לארץ כנען, ולכן הם מתמלאים ביותר פחד בעם ישראל (רשב"ם). **נִמְגָּזוּ כָּל יִשְׂרָאֵל כְּנָעַן** - נמס ליבם מפחד ונהפך להיות כמו מים (הפוך מ- לב קשה כאבן). הביטוי 'נמגוז' מבטא פחד יותר גדול, ולמה? כי עם ישראל מגיע אליהם וכובש אותם. ראינו את דברי רחב שהעולם שמע את קריעת ים סוף והוא נמוג. וכן שנמוג ליבם כשחצו את הירדן. דיברנו על יושבי אדום ומואב שהפחד שלהם היה גם קנאה על עם ישראל - למה דווקא אתם זכיתם שד' כל כך אוהב אתכם ודואג לכם, הרי גם אנחנו מזרע אברהם (אדום), או מזרע לוט אחי אברהם (מואב). ע"פ גו"א ברש"י.

(טז) מכאן עם ישראל התפלל לד': **תִּפְּלָ עֲלֵיהֶם אֵימָתָה** - סוג של פחד ופחד - יהי רצון הכנענים (רמב"ן) והעמים שמסביב (אבע"ז) יתמלאו בפחד ולא יפריעו לנו להיכנס לארץ. **בְּגִדְלֵי זָרוּעָה יִדְמֻ בְּאָבָן** - כשיראו את היד הגדולה שלך ישתקו כמו אבן, ולא יעזו לעשות כלום **עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנְיָתָ** - העם שקנית אותם שיהיו שלך⁶⁴, [מראה אהבת ד' אלינו, כמו משהו שמישהו קונה בהמון כסף והוא מאוד אוהב אותו]⁶⁵. עד שהם יעברו את הירדן לכיוון א"י.

(יז) **תִּבְאָמוּ - תביא אותם. וְתִטְעֲמוּ** - ותיטע אותם נטיעה קבועה לעולם (ספורנו). נזכרנו ב'הצגה' בה ראינו שעם ישראל מתפתח רק בא"י, כמו נטיעה שניטעת במקום המתאים לה (מלבי"ם). **בְּהָר נִחְלָתָהּ** - בהר שהוא המקום שלך, הר המוריה, בית המקדש. (תיב"ע) **מָכוֹן לְשִׁבְתָּךְ** - תביאם אל המקום שמוכן בשביל השראת שכינתך בו, מקום המגורים שלך (אונקלוס)⁶⁶. **פַּעֲלָתָהּ ה'** - שאותו אתה פעלת ועשית. **מִקְדָּשְׁךָ** - תביאם אל המקדש. **אֲדֹנֵי כוֹנְנֵי יָדֶיךָ** - אותו הכינו ידך. שמנו לב לטעמים, במילה 'מקדש' יש טעם מפסיק, לכן אין הכוונה פה - מקדש של ד', אלא מקדש, ד' כוננו ידך. שאלנו - מה הכוונה שד' היכן את בית המקדש, הרי אנחנו בונים אותו? אלא שכיוון שד' משרה את השכינה שם, נחשב הדבר שד' בונה אותו.

(יח) **ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד** - לתמיד. זהו פסגת השירה. לכן אנו כופלים אותו בפסוקי דזמרא⁶⁷. עם ישראל מתפלל (רמב"ן) שנגיע למצב השלם בו העולם כולו מבין שד' הוא המלך, זה יקרה אחר שיגיעו לארץ (רשב"ם) וזה הזמן בו יבנה בית המקדש הנצחי, בית המקדש שד' בונה אותו (רש"י).

(יט) עם ישראל מסיים את השירה בסיכום (אבע"ז): **כִּי - כֹּאשֶׁר⁶⁸ בָּא סוֹס פָּרְעֹה בָּרָכְבוֹ וּבִפְרָשָׁיו בֵּינָם וַיֵּשֶׁב ה' עֲלֵהֶם אֶת מִי הַיָּם וַיַּגֵּי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בִּיבֶשֶׁת בְּתוֹךְ הַיָּם:**

(כ) **וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה** - עשתה זאת מכח נבואתה. **אֲחֹת אֶהְרֹן** - הוזכר דווקא אהרן כי הוא גדול האחים או ע"מ להזכיר גם אותו בכל השירה, מפאת כבודו (רמב"ן). **אֶת הַתֹּף בִּינָדָה** - זה התוף לקחה מרים ולקחו הנשים בצאתם ממצרים כי ידעו שיעשה ד' נסים ונפלאות מיוחדים בצאתם ממצרים. **וַתִּצְאֵן כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחֲלֹת** - לקחו איתן תופים, והתחילו לרקוד, בזמן אמירת השירה.

(כא) **וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם** - מרים אמרה להם (כתוב לשון "ותען" כי היא אמרה להם לשיר, לכן מתאים יותר המילה "ותען"). **שִׁירוֹ לָהּ כִּי גָאֵה גָאֵה סוֹס וְרָכְבוֹ רָמָה בֵּינָם** - מרים אמרת להם תשירו לד' כמו ששרו הגברים. ואז הנשים מתחילות לשיר את כל השירה כולה יחד.⁶⁹

⁶³ מקור. ברש"י. כנקמה למה שעשו לאפרים, ונ"ל שעדיף לא להזכיר הסיפור עם אפרים.

⁶⁴ הרב נחום: העם שחיבתב, כמו חפץ שקונים כי רוצים אותו.

⁶⁵ הסבר זה 'לקנית' ע"פ רבינו בחיי, אבע"ז ובעה"ט, בצירוף דברי רש"י הקדוש

⁶⁶ הרב נחום: המקום שמכוון מול מקום מושבך בשמים.

⁶⁷ מקור.

⁶⁸ הרב נחום: השירה הזאת נאמרה כאשר...

⁶⁹ תשע"ג: [ילד שאל - והרי אסור לשמוע נשים שרות? אז אמרתי שזה היה רחוק ולהיפך רואים את הצניעות שכ"א שר לעצמו. והוספתי - שירה זה לא בניגון. אך הוא הוכיח מזה שהיה להן תופים שהן שרו. אמרנו שיכול להיות שאחרי כל פסוק הן שרו ניגון, דאל"כ איך היו שומעות מה הן אומרות, התופים היו מפריעים].

נסיון המים במרה. דגשים: לכתך אחרי במדבר – הקושי ללכת במדבר תלויים רק בחסדי שמים, והעמידה המיוחדת של עם ישראל. ניסי ד' שנמשכים גם במדבר. הנסיון מרומם את עם ישראל.

(כב) וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מֵיַם סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר – זהו מדבר איתם שהיו שם לפני כן (אבע"ז). **וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם –** בזמן הזה שותים עם ישראל ממעט המים שנשאר להם. יום עובר, הם צמאים, ומסתפקים במועט, סומכים על הקב"ה, עוד יום עובר ועוד יום. כבר קשה, הילדים צמאים מאוד. הקב"ה מנסה אותם והם עומדים בניסיון.

(כג) וַיָּבֹאוּ מֶרְתָּה – למרה. כמו ארצה לארץ. אלא שכאן א"א רק להוסיף ה', כי זה יצא מֶרְתָּה, ולכן הה' נהפכה לת"י⁷⁰. **וְלֹא יָבִיאוּ לְשִׁתּוֹת מַיִם מִמֶּרְתָּה כִּי מַרִּים הָיָה עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ –** מי שבחר לה' את השם⁷¹. מֶרְתָּה – הערנו שבהתחלה לא נקרא המקום מרה, ורק לאחר הסיפור הזה קראו למקום מרה.

(כד) וַיֵּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה נִּשְׁתָּה – אחרי שלושה ימים נגמרו המים (דעת זקנים ובעלי התוס'), עם ישראל רוצה לשתות, מחפש מחפש ולא מוצא, עדיין הוא לא מתלונן, אך כשהוא מוצא מים והם מרים (תיארונו איך הם באו בהתלהבות ע"מ לתת לילדים הצמאים ולפתע גילו שהמים מרים). מה עושים? מתפללים לד' ומבקשים ממה. היו כאלו שלא ניסחו את השאלה בצורה נכונה, והתלוננו. [אך לא כולם, אבע"ז פרק ט"ז פסוק ב']. אך כפי שלמדנו עם ישראל רק נהיה העם של ד' ולאט לאט הוא מתחיל ללמוד איך מבקשים ושהכל מד' ושהוא יכול הכל. לכן ד' עשה את הנסיון הזה כדי ללמד אותם ולרומם אותם.

(כה) וַיַּצְעֵק אֱלֹהִים – משה מתפלל לד' (צעקה זה לשון תפילה, אך תפילה יותר חזקה). **וַיֹּרְהוּ ה' עֵץ –** ד' מלמד אותו את המקום בו נמצא עץ (רמב"ן) [וכנראה שגם לימד אותו לשים את העץ במים]. במדרש כתוב שזהו עץ מר שנקרא הירדוף. **וַיִּשְׁלַף –** את העץ אל המים וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם – נס נפלא. מר הופך מר למתוק. שָׁם שָׁם לֹו חָק וּמִשְׁפָּט – עם ישראל לאט לאט גדל ומתגדל עד מעמד הר סיני, כחלק מההכנה למתן תורה הקב"ה מלמד את עם ישראל חוקים ומשפטים, אמנם עדיין לא ניתנה תורה, אבל כדי שיתרגלו במצוות ויוכלו גם ללמוד תורה ד' נתן להם מצוות, כמו קיום מצוות לפני בר-מצווה. המצוות שעם ישראל קיבל הם – הלכות שבת, פרה אדומה, וכל מיני דיני ממונות, ועניינים של מידות ודרך ארץ (רמב"ן)⁷² **וְשָׁם נִסְּהוּ –** הקב"ה השאיר את עם ישראל בצמא ע"מ לנסות אותם – כיצד יבקשו מים. היו שלא ביקשו כראוי, ובכך למדו כיצד צריכים לבקש. ניסוי זה מלשון דבר מרומם. עם ישראל רק יצא ממצרים והוא צריך ללמוד ולהתגדל לאט לאט⁷³.

(כו) וַיֹּאמֶר – הקב"ה מחזק את עם ישראל: **אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ –** לימוד תורה (אוה"ח, שמוע תשמע – שאתה רוצה לשמוע עוד ועוד). **וְהִיָּשֵׁר בְּעֵינֶיךָ תַּעֲשֶׂה –** אלו מצוות עשה. **וְהִצַּנְתָּ לְמַצּוֹתָיו –** אלו מצוות לא תעשה (שצריך רק להאזין, אך לא לעשות), אבע"ז. **וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו –** גם חוקים שאיננו מבינים הטעם. **כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר שָׁמַרְתָּ בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עָלֶיךָ –** אם תעשה את מצוות ד', כל מכות מצרים לא יבואו עליך. כי התורה כ"כ מיוחדת שגם הגוף נהיה בריא וזה הכוונה - **כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵךְ –** כמו רופא שאומר מה לאכול ומה לא.

(כז) וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה – עם ישראל ממשיך ללכת, הם עוזבים את המים של מרה, הם לא יודעים מה יהיה בהמשך, אך הם בטוחים בד'. **וְשָׁם שְׁתִּים עֲשָׂרָה עֵינַת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים –** לכל שבט היה מעיין, ממנו היו שותים. כל אחד מהזקנים היה יושב תחת עץ התמר. **וַיִּתְּנוּ שָׁם עַל הַמַּיִם –** עם ישראל ישבו שם תקופה (עד ט"ו אייר (אבע"ז)), ובה למדו את כל המצוות החדשות שקיבלו (חזקוני). אחרי הנסיון, הקב"ה מביא להם כל טוב, מאהבתו הגדולה את עם ישראל.

נסיון הרעב במדבר סין. דגשים:

⁷⁰ פתיחה: שאלתי ילדים: איך אומרים הסיפור שלי, השולחן שלי? איך אומרים הכיפה שלי, כיפתי. למה? כי זה יותר קל. אח"כ שינו את הפסוקים והם עצמם הצליחו לעלות על המיליה הקשורה – מרתה. אך גם בזה שאלתי – מה פירוש המילה מרתה, גם זה היה צריך הסבר.

⁷¹ לא מדויק. ⁷² תשע"ג: אמנם עדיין הם לא מצויים לעשות אותם כי עדיין לא ניתנה התורה, אך ד' רוצה שכבר יוכלו ללמוד תורה – הלכות שבת, פרה אדומה, וכל מיני דיני ממונות. [נראה יותר להבין בדברי הרמב"ן שהם קיימו מצוות שבת, אך לא מצד חיוב אלא הרגל, כמו שאברהם אבינו קיים את כל התורה].

⁷³ הרחבה: דיברנו על עונש הנחש שאין לו תפילה לד', ולעומת זאת ארץ ישראל "למטר השמים תשתה מים". סיפרנו סיפור לא לגמרי קשור: ילד בן 7 ההורים שלו נותנים לו הכל והוא חושב שמגיע לו הכל ולא אומר תודה, ההורים מנסים להסביר לו זה לא עוזר, אז הם הולכים ליעוץ ואומרים להם לא לתת לילד. הילד לא מקבל אוכל והוא רעב, בתחילה מבקש לא כראוי עד שלומד איך מבקשים ולומד שהכל מהוריו. אח"כ לא מביאים לו מעל וקר לו וכו'.

פרק ט"ז (א) וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם – ד' אומר להם ללכת (בפשטות עמוד הענן מתחיל ליסוע והם אחריו, עיין אבע"ז). **וַיָּבֹאוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַּר סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵילָם וּבֵין סִינִי בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם** – עם ישראל עוזב מקום כל כך מוצלח ונכנס למדבר, עם ישראל סומך על הקב"ה שיביא לו כל מה שצריך.

(ב) וַיְלֻנוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן בְּמִדְבָּר – תיאורנו את המציאות שקדמה שתלונה. עם ישראל לקחו לעצמם מעט אוכל, את האוכל סיימו בכל התקופה הזאת, כל הזמן אכלו קצת בצמצום. לפתע נגמר האוכל, אין שום אוכל חדש. מה עושים...

(ג) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל⁷⁴ מִי יִתֵּן מוֹתָנוּ מוֹתָנוּ – הלוואי שנמות. **כִּי־ה' בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּשִׁבְתָּנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר** – לא באמת, אלא מתוך הרעב הרגישו כך (ע"פ מכילתא דרשב"י). **בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לֶחֶם לֶשְׂבַע** – על אף שאכלו שם מעט, ובצורה לא מסודרת. **כִּי** – שהרי, כלומר – ובמקום זה... **הוֹצֵאתָם אֶתְנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהַמִּית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב** – עדיף למות במצרים שבעים מאשר במדבר רעבים (ספורנו). הסברנו שכשאדם מאוד רעב הוא מדבר דברים לא הגיוניים. יכול להיות שעם ישראל חושב שד' כבר לא רוצה אותם והוא מחליט להמית אותם. ואכן שהו ניסיון שמרומם את עם ישראל, כי הם לומדים להבין שהכל מד' וכמה הוא אוהב אותם ודואג להם.

(ד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מִמְטִיר – מוריד⁷⁵ לָכֶם לֶחֶם – מזון. מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעֶם וַלְקָטוּ דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ – כל יום את הכמות (ה'דבר') שמתאים לאותו יום. **לְמַעַן אֲנֻסֶנּוּ** – בשביל שאנסה אותו. **הִילָךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא** – מה מטרת המן? המן יורד כל יום, כך שכל יום עיני ישראל תלויות לד' אם יוריד היום או לא, וכך הם מתגדלים (רשב"ם). בנוסף יש מצוות במן שעם ישראל צריכים להקפיד עליהם ובכך הם מתגדלים⁷⁶.

(ה) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יָבִיאוּ – ביום שישי יבשלו ויאפו את כל המן שהביאו. ולא יחכו לשבת, כדי שבשבת יוכלו לנוח, וללמוד תורה. **וְהָיָה מִשְׁנֶה** – פי שנים. **עַל אֲשֶׁר יִלְקָטוּ יוֹם יוֹם** – יותר ממה שלוקטים בכל יום. כשיגיעו לביתם יגלו שיש להם פי שנים – שני עומרים לאחד. לכן אנו בוצעים על שני לחמים בשבת. אמנם עדיין לא קיימו מצוות שבת, אך זה כבר מלמד אותם את החשיבות של שבת.

(ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָרֵב – כשיגיע הערב. וַיִּדְעָתֶם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם – תדעו שד' הוא זה שהוציא אתכם ולא אנחנו. וד' אוהב אתכם ודואג לכם.

(ז) וּבִקֶּר – כשיגיע הבקר. וַרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה' – תראו את כבוד ד'. המן זהו דבר כל כך ניסי, על טבעי (בשונה מהשלי), לכן בו אפשר לראות את כבוד ד'. **בְּשִׁמְעוּ אֶת תְּלַנְתִּיכֶם עַל ה' וְנַחֲנוּ מָה** – ואנחנו מה, מה אנו חשובים? (ענווה גדולה. השוונו לאברהם ולדוד המלך. ולהבדיל לנבוכדנצר) **כִּי תִלְיִנוּ עָלֵינוּ:**

(ח) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה – כעת משה מפרט מה יהיה בערב ומה בבקר. בָּתֵּת ה' לָכֶם – ד' ייתן לכם. בְּעָרֵב בָּשָׂר לֶאֱכֹל – הבשר הוא בערב.⁷⁷ **וְלֶחֶם בַּבֶּקֶר לְשִׁבַּע** – כי הלחם נועד לשבוע, מה שאין כן בשר. **בְּשִׁמְעוּ ה' אֶת תְּלַנְתִּיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מְלִינִם עָלָיו וְנַחֲנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְּלַנְתִּיכֶם כִּי עַל ה'** – התלונות צריכות להיות על ד'. לכן מבקש משה מעם ישראל לפנות לד'. כמובן, כאשר עם ישראל יפנה לד' זה לא יהיה 'תלונה', ועי"ז יתרוממו.

(ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן אָמַר אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְרָבוּ לִפְנֵי ה' – תעמדו לפני ד'. כִּי שִׁמְעוּ אֶת תְּלַנְתִּיכֶם:

(י) וַיְהִי כַּדְּבַר אֶהֱרֹן אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – למה דווקא אהרן דיבר ולא משה? למדנו שהמן בזכות משה העננים בזכות אהרן והבאר בזכות מרים. כאן שהגיע הענן היה מתאים שאהרן יאמר את זה (בעל הטורים). וַיָּפְנוּ אֶל הַמִּדְבָּר – הסברנו שעם ישראל פנה כלפי משה ואהרן שהיו בתוך המחנה, ועכשיו הם צריכים לפנות לד'. כיצד? בשביל זה הם פנו אל המדבר. וְהָיָה כְּבוֹד ה' נִרְאָה בְּעֵינֵינוּ – באותו רגע ראו עם ישראל את השכינה השורה בענן.

המן. דגשים: הניסים הגדולים שבמן. אוכל שמיימי. עם ישראל נתן לחסדי ד' כל 40 שנה במדבר. משה מצליח לרומם אפילו את הרשעים החוטאים. קדושתה וחשיבותה של שבת קדש.

(יא) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

⁷⁴ תשע"ג: – רוב עם ישראל דיבר בנעימות. רק היו חלק שדיברו לא כמו שצריך, ורק חלק בקשו גם בשר. ואיני יודע מה המקור, להיפל כתוב בפסוק כל עם ישראל.

⁷⁵ תשע"ג: זה ירד כמו מטר (אבע"ז).

⁷⁶ תשע"ג: תיאורנו משפחה עם כמה ילדים שלא יודעת אם מחר יהיה להם מה לאכול. מה הם עושים? האם הם יסמכו על ד' שיריד גם מחר מן?!

זהו ניסיון, בו ברור שעם ישראל יאמין בד' ויבטח בו. הקב"ה יודע שאנו נעמוד בניסיון, ורוצה שעי" הניסיון הזה נתגדל עוד יותר.

⁷⁷ תשע"ג: זה זמן לא נח, לבשל בחשך, ולאכול מאוחר [ילדים שאלו – אפשר לחכות עם זה למחר? אמרתי – זה פחות טרי], כיוון שלא היה להם לבקש (שהרי אפשר להסתדר בלי, וגם יכלו לשחוט בהמות).

(יב) שְׁמַעְתִּי - הקשבת. אֶת תְּלוּנַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבַר אֱלֹהִים לְאִמֹּר בֵּין הָעָרְבִים - בשעות הסמוכות לשקיעת החמה. תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבִבְקָר תִּשְׁבְּעוּ לָחֶם וַיִּדְעֻם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם - שדואג לכל צרכיכם, ושעושה דברים שאינם לפי הטבע. (יג) וַיְהִי בָעָרֶב - כשהגיע הערב. וַתַּעַל הַשָּׁלֹחַ - המין שנקרא שליו עלתה (שליו זה נקבה). שליו היה עוף שמן מאוד. מסופר בגמ' על אמורא ששם 6 לחמים ומעליהם את השליו, וצלה את השליו, והשומן של השליו הגיע לכל הלחמים שמתחתיו. שליו זהו מאכל מלכים, והקב"ה נתן לעם ישראל את הטוב ביותר⁷⁸. וַתִּכַּס אֶת הַמַּחְנָה - זה היה נפלא לראות המונים מהעוף המשובח הזה מגיעים בבת אחת. בכמויות אדירות. וּבִבְקָר הִיָּתָה שֹׁכֶבֶת הַטֵּל סָבִיב לַמַּחְנָה - שמנו לב שהשליו היה בתוך המחנה והמן סביב למחנה.

(יד) וַתַּעַל שֹׁכֶבֶת הַטֵּל - השמש המיסה את הטל שהיה מעל המן. [הטל היה מתחת המן כדי שלא יתלכלך מהאדמה, ומעל המן כדי שלא יתלכלך מזבובים⁷⁹ וכו']. זה אחד מהסיבות שאנחנו שמים מפה מעל ה"לחם משנה" של שבת. [וְהָיָה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר דֶּק מַחֲסָפָס - דבר דק מגולה, ללא הכיסוי שלו.⁸⁰ דֶּק כִּפְפָר עַל הָאָרֶץ - והוא היה דק כמו קרח (רמב"ן)⁸¹].

(טו) וַיֵּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו מֶן הוּא - מה זה הדבר הזה? (רשב"ם). כִּי לֹא יָדְעוּ מֶה הוּא וַיֹּאמְרוּ מִי־שֶׁ אֱלֹהִים הוּא הִלָּחֵם אֲשֶׁר נָתַן ה' לָכֶם לְאֹכְלָהּ:

(טז) זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לָקִטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֹכְלוֹ - כל אחד כפי הכמות שהוא ומשפחתו צריכים לאכול. וכמה זה? עֹמֵר לְגִלְגָּלַת - לכל אחד. מִסֹּפֶר נִפְשֹׁתֵיכֶם - לפי מספר הנפשות שבאותו בית. אִישׁ לְאִשְׁרֵי בָּאָהֶּן תִּקְחוּ - כולל עבדים ושפחות. [יצא מזה דבר מעניין: אם היה מחלוקת בין שני אנשים על עבד למי הוא שייך, היה אפשר לדעת על ידי המן, מי שאצלו ירדה מנה נוספת של מן, מוכח הדבר שהעבד שייך לו].

(יז) וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמֶּרְקָה וְהַמַּמְעִיט - כיון שלא הלכו ללקוט עם מידה מדויקת היו לוקטים קצת יותר מעמר או קצת פחות).

(יח) וַיִּמְדּוּ בָעֹמֶר - מדדו בכלי מידה שהוא כמידת עמר. וְלֹא הִעֲדִיף הַמֶּרְקָה - מי שלקט הרבה לא יצא לו יותר מעמר - עודף יותר ממה שצריך (לכן המוכר מחזיר את העודף). וְהַמַּמְעִיט לֹא הִחְסִיר אִישׁ לְפִי אֹכְלוֹ לָקִטוֹ - כל אחד לקח כמות שונה לפי האומדן, והיה נס שבמידה היה בדיוק עומר.

(יט) וַיֹּאמְרוּ מִי־שֶׁ אֱלֹהִים אִישׁ אֶל יוֹתֵר - אל ישאיר. מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר - מי שלא גמר, שיוציא החוצה (אבע"ז).

(כ) וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מִשְׁחַת וַיִּזְכְּרוּ אֲנָשִׁים - רשעים, (י"א שזה דתן ואבירם). מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וַיֵּרֶם תּוֹלְעִים - העלה רימה, תולעים. וַיִּבְאֵשׁ - הסריח⁸². וַיִּקְצַף עֲלֵהֶם מִשָּׁה - משה כעס שעברו על דבר ד'.

(כא) וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בִּבְקָר בִּבְקָר - הזדרזו ולקטו בבקר מוקדם. אִישׁ כְּפִי אֹכְלוֹ וְחֶם הַשָּׁמֶשׁ וְנִמְס - לכן לא יכלו לחכות, כי מי שחיכה כל המן נמס (ספורנו). מה קרה למן שנמס? שתו מזה החיות, הגויים אכלו את החיות וטעמו טעם של מן. וראו את גדולתם של עם ישראל ואת אהבת ד' לעם ישראל.

(כב) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי לָקִטוּ לָחֶם מִשְׁנָה - עם ישראל לקט כמו כל יום, כי משה לא אמר לעם ישראל שצריכים ללקוט כפול. (אפילו שד' אמר לו בפסוק ה', הוא לא ציווה את משה להגיד לעם ישראל (אוה"ח)). עם ישראל מגיע לבית, מודד ורואה שיצא כפול. לחם משנה - יצא להם לחם שני - נוסף על הראשון. שְׁנֵי הָעֹמֶר לְאִתָּה וַיִּבְאֵהוּ כָּל גִּישָׁי הָעֵדָה וַיִּגִּידוּ לְמִשָּׁה - עם ישראל מבקש מהנשיאים ללכת ולשאול את משה למה יצא כפול. "מה יום מיומים".

(כג) וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהִים הוּא אֲשֶׁר דָּבַר ה' - זה מה שד' אמר שיהיה [משה לא אמר להם זאת לפני כן כי הוא רצה שיראו בעצמם את הפלא ויבינו את קדושת השבת (אוה"ח)]. שִׁבְתוֹן - יום שבייתה לד', שִׁבְתָּ קִדְשׁ לָהּ - יום קדוש. מָחָר אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אִפּוֹ וְאֶת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלֹ - האפיה והבישול היו משנים את המרקם של המן. אך לגבי הטעם אמרו חכמים ש"א טעם מה שהוא רוצה (עיין במפרשים). וְאֵת כָּל הָעֵדָף - מה שישאר מכל מה שתאכלו ביום שישי (רמב"ן). הַנִּיחֵהוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת - לשמור עד הַבֹּקֶר - עד שבת בבקר. עדיין לא ידעו בני ישראל מה יקרה עם מה שישאר עד הבקר (רמב"ן).

(כד) וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ עַד הַבֹּקֶר כֹּאֲשֶׁר צִוָּה מִשָּׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרָמָה לֹא הִיָּתָה בּוֹ - ואפילו תולעים שבאופן טבעי היו צריכים להיות בה לא היו בה. (רשב"ם), המן נשאר טרי לגמרי⁸³.

(כה) וַיֹּאמְרוּ מִשָּׁה אֲכָלְהוּ הַיּוֹם - אתם יכולים לאכול את המן הזה. כִּי שִׁבְתָּ הַיּוֹם לָהּ - אל תלכו ללקוט כי היום שבת. הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֶהוּ בִשְׂדֵה - רק היום לא תמצאו מן בשדה, אבל מחר יהיה. [הסברנו על-פי רש"י ששאלו את משה בבקר אם

⁷⁸ תשע"ג: [הזכרנו את המדרש שלרשעים זה היה כמו קוצים]

⁷⁹ צ"ע האם היה במדבר זבובים.

⁸⁰ תשע"ג: כמו חתיכת עץ מגולה שמתחתיה נמצא חלק מבהיק, כך היה המן מבהיק ביופיו.

⁸¹ ?

⁸² (רש"י) מביא שקודם הסריח ואח"כ העלה תולעים).

⁸³ קצת בלבב אולי כדאי להשמיט, כי מישהו חשב שזה שיש תולעים זה טבעי.

ללכת ללקוט ואמר "אכלוהו היום". ולערב כשנגמר להם שאלו אם ללקוט ואמר להם שלא כי עדיין שבת. דאגו העם שמא לא נגמר המן ולא ירד עוד, אמר להם "היום לא תמצאוהו" – רק היום.]

(כו) מכאן והלאה **שְׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטוּהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שִׁבַּת** – זהו יום שבתון ולכן **לֹא יִהְיֶה בּוֹ** – מן.

(כז) **וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יֵצְאוּ מִן הָעֵם לִלְקֹט וְלֹא מִצָּאוּ** – רשעים שבעם ("מן העם") לא האמינו לדברי משה ולכן יצאו לבדוק אם יש מן. (במדרש מוזכר שזה דתן ואבירם), הם עברו על איסור הוצאה מרשות לרשות (חזקוני)⁸⁴ דיברנו על שלושה סוגי חוטאים: תינוק שנשבה, רשע לתיאבון ורשע להכעיס. נראה שהם היו רשעים להכעיס, שהרי היה להם מן ולמה רצו לצאת. (כמו להבדיל המן הרשע – עמלק שמה שמעניין אותו זה לכלות את עם ישראל).

(כח) **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עַד אָנָּה** – עד מתי **מֵאַנְתָּם** – סירבתם. ואמנם רק מעטים סרבו לקיים את דבר ד', אך כולנו עם אחד (הזכרנו את דברי ר' יונתן אייבשיץ שכל יהודי הוא עם חצי זקן והחצי השני מגולח בתער ר"ל, והכוונה שצריך להרגיש את היהודי שמגלח בתער כאילו זה אני). [בנוסף ד' לא רצה לפגוע בהם ולכן כלל את כולם בלשון זאת (ואפילו את משה). שני ההסברים במדרש]. **לְשִׁמּוֹר מִצְוֹתַי וְתוֹרָתִי** – למה שנים? א. שהותירו ליום המחר. ב. שיצאו ללקוט בשבת. (אוה"ח).

(כט) **רְאוּ כִּי ה' נָתַן** – לשון מתנה. מתנה נפלאה (ספורנו). **לְכֶם הַשְּׁבַת** – למה ראו? כי הם לא רק שמעו שיש שבת, אלא הם ראו. כיצד? הם ראו שבשישי ירד כפול ובשבת לא ירד כלל (אוה"ח). **עַל כֵּן הוּא נָתַן לְכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לָחֶם יוֹמִים** – שתוכלו לנוח בשבת מנוחה וללמוד בשבת קדש⁸⁵. **שִׁבּוּ אִישׁ תַּחְתָּיו** – כל אחד במקומו. **אֵל יֵצֵא אִישׁ מִמָּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** – בשביל ללקוט. וכך יוכלו לשבת בשבת ללמוד תורה, לא צריך לאפות ולבשל, לא צריך לצאת וללקוט.

(ל) **וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** – עם ישראל שבו בתשובה ומאז כל ה40 שנה אף אחד לא יצא ללקוט בשבת. (אבע"ז)

(לא) **וַיִּקְרָאוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מֶן** – מן הוא.⁸⁶ **וְהוּא קִנְרֵעַ גֹּד** – כוסבר - עגול. **לָבָן** – בשונה מזרע גד שצבעו שחור. **וַיַּעֲמֵמוּ כַּצְּפִיחַת** – בצק מטוגן. **בְּדָבָשׁ** – כמו בצק מטוגן בדבש. זה הטעם הבסיסי (עיין מפרשים).

פסוקים לב-לד הם באמת לא קרו עכשיו אלא אחרי הקמת המשכן, ונכתבו כאן כי אנחנו מדברים על המן (אבע"ז)⁸⁷.

(לב) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה** – לא מפורש למי אמר, כנראה לכל עם ישראל. **זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' מֵלֵא הָעֵמֶר** – כמות של עמר. **מִמֶּנּוּ לַמִּשְׁמֶרֶת לְדִרְתֵּיכֶם** – למזכרת לדורות עולם. **לְמַעַן יֵרְאוּ אֶת הַלָּחֶם אֲשֶׁר הֵאֲכִילֵתִי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מִמִּצְרָיִם** – דיברנו על "עשרת ניסי המן", ועל כך שהניסים הם 40 שנה ברציפות, שמצד זה זהו הנס הכי גדול (אבע"ז), ושכל הדורות יראו את הנס הזה, ביחוד שעצם זה שהמן מחזיק לכל כך הרבה זמן זהו נס גדול בפני עצמו. סיפרנו על הנביא ירמיה שמעורר את העם ללמוד תורה והם אומרים שהם צריכים להתעסק בפרנסה אז הוא מבקש מהכהן הגדול שיוציא את המן ומראה לעם ישראל ואומר להם – תראו שהפרנסה היא משמים⁸⁸.

(לג) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֹהֲרֵן קַח צִנְצֻנַת אֶחָת** – צלוחית של חרס. **וְתֵן שָׁמָּה מֵלֵא הָעֵמֶר מֶן וְהֵנַח אוֹתוֹ לִפְנֵי ה'** – בקדש הקדשים לפני ארון העדות. **לַמִּשְׁמֶרֶת לְדִרְתֵּיכֶם**:

(לד) **כֹּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ אֹהֲרֵן לִפְנֵי הַעֲדָת לַמִּשְׁמֶרֶת** – הכוונה היא: אהרן הניח את המן כמו שציווה ד' את משה. הצנצנת הזאת נשמרה ונגנזה יחד עם ארון הברית, ובעז"ה עתידה להתגלות לעתיד לבא.

(לה) **וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הָמֶן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בָּאָם אֶל אֶרֶץ נֹשֶׁבֶת** – ארץ מיושבת, לעומת המדבר. **אֶת הָמֶן אָכְלוּ עַד בָּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן** – אל תחילת ארץ כנען. הרחבנו בארבעת התאריכים: ט"ז בניסן 2448 – אכלו את שארית המצות שהיה לזה טעם של מן. ט"ז באייר 2448 – התחיל לרדת המן. ז' אדר 2488 – משה רבינו נפטר, ואז פסק המן מלרדת (שהרי המן ירד בזכות משה רבינו), ט"ז בניסן 2488 – התחילו עם ישראל לאכול מן התבואה החדשה. אמנם המן פסק מלרדת בז' באדר, אך את שאריות של המן אכלו עם ישראל עד שהותר להם לאכול מן התבואה החדשה. וכך היה זה בדיוק 40 שנה.⁹⁰

⁸⁴ אולי עדיף לא להזכיר זאת, פשוט עברו על דבר ד' שלא לצאת ביום השביעי. כי לא ברור שהיה להם את כל פרטי הדינים, ובאמת יותר משמע שלא היה להם פרטי הדינים כי אם כן מה חידש משה במצווה זו. הרי אסור לטלטל המן? וצ"ע מה ניתן להם במרה.

⁸⁵ אפשרות נוספת: כדי שתראו את קדושת השבת.

⁸⁶ תשע"ג: והרי כתוב שלא שינו את לשונם? אולי חלק מהמילים כן נכנסו.

⁸⁷ לדעת הרשב"ם מפסוק ל"ג.

⁸⁸ חז"ל מצאו בספר ירמיה את השימוש לדורות שנעשה במן. כך נאמר בספר ירמיה: "הדור אתם ראו דבר יקוק המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה מדוע אמרו עמי רדנו לוא נבוא עוד אליך: [ירמיהו פרק ב פסוק לא] חז"ל דייקו מהמילה 'ראו', שירמיהו הראה להם את צנצנת המן. כך נאמר ב'מכילתא': "ותן שמה מלא העומר מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם...רבי אליעזר אומר לימות ירמיה הנביא שבשעה שאמר ירמיה לישראל מפני מה אין אתם עוסקין בתורה אמרו לו במה נתפרנס באותה שעה הוציא להם צלוחית של מן ואמר להם הדור אתם ראו דבר ה' וגו' (ירמיה ב לא) אבותיכם שהיו עוסקין בתורה ראו במה נתפרנסו אף אתם אם תעסקו בתורה הקדוש ברוך הוא יפרנסכם מזה...".

⁸⁹ פתיחה: לשון את הפסוק ביהושע, סוף פרק ה'. אפשר אח"כ לשון פה בטעמי נביא.

⁹⁰ תשע"ד: שזה לפני ארץ כנען, זה היה ביום פטירת משה רבינו. יש פה סתירה בפסוק? הכוונה היא: עד ז' אדר, יום פטירת משה רבינו (שהרי המן בזכות משה היה) ירד המן, ועד ט"ז ניסן אכלו את השאריות של המן, עד שיכלו לאכול מן התבואה החדשה, כמבואר ביהושע. וכך היה זה בדיוק 40 שנה. (אמנם המן התחיל לרדת רק בט"ז באייר, אך מט"ז ניסן בשנה הראשונה אכלו את שארית הבצק וטעמו טעם של מן). הרחבה:

(לו) וְהָעָמָר עֲשִׂירִית הָאִיפָה הוּא – איפה זה 430 בצים. אז עשירית האיפה זה 43 בצים. שזה יותר מ-2 ליטר. העומר הוא כלי מידה ולא משקל.

נסיון הצמא במסה ומריבה. דגשים: עם ישראל לומד שצריך להתפלל. לא להוציא לעז על בני ישראל. ד' דואג לעם ישראל במדבר להכל, והכל בצורה ניסית ומופלאה.

פרק י"ז (א) וַיִּסְעוּ כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר סִין לְמִסְעֵיהֶם – לפי סדר המסעות שהיו להם (דפקה, אלוש, רפידים - רמב"ן)⁹¹. **עַל פִּי ה'** – על פי מה שד' אומר – אם ד' אומר ללכת ישר מפרקים את האוהל, בונים אוהל במקום החדש. זה לא קל לעבור כל פעם ממקום מקום, ובכל מקום שנמצאים לא יודעים כמה זמן יהיו, אך עושים הכל כפי דבר ד'. **וַיִּהְיוּ בְּרִפְיִדִים** – הזכרנו שזה לשון של רפיון וחולשה. **וַאֲיֵין מִים לְשִׁתָּה הָעַם** – אין מים בשביל שהעם ישתה. לא היה מים ברפידים (אבל נשאר להם קצת מים בכליהם, רמב"ן), לעומת המקומות הקודמים שהיה קצת ניות מדבר והיה להם מה לשתות. ד' מנסה את עם ישראל בניסיון קשה, ד' מביא אותם למקום בלי שום מים. למה ד' עושה להם את הנסיון הזה? (כדי שילמדו להתפלל אליו, שידעו שהכל ממנו וכו'). היו כאלו שזה גרם להם לחשוב שד' לא רוצה אותם, הוא כבר לא אוהב אותם, והם מנסים את ד' לראות אם הוא באמת אוהב אותם.

(ב) וַיָּרִב הָעָם – העם רב. היו אלו הרשעים שבעם ישראל (תיב"ע). **עַם מִשֵּׁה** – ואהרן (חזקוני). כיוון שמשנה הוא המנהיג העיקרי הוא הוזכר. **וַיֹּאמְרוּ תָנוּ לָנוּ מִים וְנִשְׁתָּה** – למה זה נקרא מריבה? כי עם ישראל לא ביקש אלא דרש, כאילו משה חייב לתת להם (אוה"ח). למה עם ישראל לא התפלל לד' כי הוא חשב שאין מה להתפלל לד', שהרי ד' דואג להם להכל. וזה שאין להם מים זה כנראה הוכחה שד' כבר לא דואג להם ולא אוהב אותם (אוה"ח), כך חשבו אותם רשעים. **וַיֹּאמְרוּ לָהֶם מִשֵּׁה מַה תְּרִיבוֹן עִמָּדִי** – למה אתם רבים איתי, אתם מתלוננים עלי, כאילו אני עושה משהו מעצמי⁹², הרי כל מה שאני עושה זה בשליחות ד', וא"כ אתם בעצם מנסים את ד' (ע"פ ספורנו)⁹³. **מַה תִּנְסוֹן אֶת ה'** – ואין מה לנסות את ד', שהרי הוא ודאי יכול לעשות הכל.

(ג) וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמֵּים – עם ישראל קיבל את דברי משה, והם לא התלוננו, שתו בצמצום. עברו כמה ימים וכל המים נגמרו (רמב"ן). הגרונות יבשים. מה עושים? **וַיִּלְךָ הָעָם עַל מִשֵּׁה** – היו מעטים שהתלוננו מרוב צמא. **וַיֹּאמְרוּ** – העם **לָמָּה זֶה הַעֲלִיתָנוּ** – העלית אותנו. **מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי⁹⁴ וְאֶת בְּנֵי** – הבנים הם קטנים, והם יכולים למות מצמא. **וְאֶת מִקְנֵי** – המקנה הוא רב ודורש המון מים (רמב"ן) **בְּצִמָּא**:

(ד) וַיִּצְעַק מִשֵּׁה אֶל ה' לֵאמֹר – על אף תגובתם של חלק מעם ישראל, משה אוהב אותם ומתפלל שיהיה להם מים. ובכך עם ישראל שב ולומד שאם חסר משהו לא מתלוננים אלא מתפללים (אוה"ח פסוק ג'). הזכרנו את זה שעם ישראל היה רגיל למשהו מסוים – שד' עושה מה שהוא רוצה בלי שהעם צריך לעשות משהו או לבקש, ופתאום עם ישראל צריך ללמוד להתפלל, זה לוקח קצת זמן ללמוד את זה. **מַה אֲעֲשֶׂה לָעַם הַזֶּה** – איך אני אעזור לעם הזה? **עוֹד מֵעַט וּסְקָלָנִי** – יש להם צמא כל כך גדול שהם עלולים לסקול אותי. נראה שמשה בא לבטא כמה צמא גדול היה לעם.

(ה) וַיֹּאמְרוּ ה' אֶל מִשֵּׁה – ד' לא מקבל את דברי משה – ח"ו לומר כך על עם ישראל. אף אחד לא יסקול אותך, להיפך – יכבדו אותך – **עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם** – ותראה אם יסקלוך⁹⁵. **וְקַח אִתָּךְ מִזְקָנֵי יִשְׂרָאֵל** – חלק מזקני ישראל. שהם יהיו עדים לכך שיש פה נס, ולא סתם מצאת מעיין. **וּמִשֵּׁה אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ** – אותו מטה שהפך מים לדם הוא יוציא מהאבן מים. ויש פה פלא גדול של דבר שעושה הפכים (אוה"ח ועוד). **וְהִלַּכְתָּ** – מרפידים לחורב, הוא הר סיני, והיה הדרך כמה פרסאות (רמב"ן).

(ו) הֲגַנִּי עִמָּד לִפְנֵי שָׁם – שם יתגלה כבוד ד'. **עַל הַצּוּר** – אבן חזקה. ולא יזהו אבן תלך? אתה תראה את האבן שעליו שורה השכינה (ע"פ תיב"ע והעמ"ד). **בְּחֹרֵב** – בהר סיני. **וְהִכִּיתָ בַּצּוּר וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ מִים⁹⁶ וְשִׁתָּה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מִשֵּׁה לְעֵינֵי זָקְנֵי**

כתבתי על הלוח את כל הזמנים: ט"ו ניסן – יצאו ממצרים וטעמו טעם של מן. ט"ז אייר – התחיל לרדת המן. ז' אדר – נפטר משה ונפסק המן, אך המשיכו לאכול משאירותיו. ט"ז ניסן – לאחר כניסתם לארץ, אכלו מן התבואה החדשה.

⁹¹ פתיחה: פתחנו במסעי. וראינו שיש כמה מסעות גילינו שהמסע הבא הוא בהר סיני. היתה זו הזדמנות לעשות חזרה על כל המסעות שהיו עד כה.

⁹² הרחבה: סיפרתי שמשהו שעשו במאחדת לא מצא חן בעיני, התקשרתי, ואם הייתי מתחיל לנעוץ על המזכירה – היא הייתה אומרת לי – מה אתה רוצה ממני לא אני קבעתי את זה.

⁹³ צ"ע פשט הפסוקים שיש פה שני עניינים "מסה ומריבה" ולכן נקרא המקום בשתי שמות.

⁹⁴ תלמידים תשע"ו: למה כתוב בתחילה לשון יחיד, אח"כ לשון רבים ואח"כ שוב לשון יחיד.

⁹⁵ צ"ע אם להסביר כך, או כמו שכתב האבע"ז תעבור בשביל לקחת את הזקנים שזה יותר הפשט.

⁹⁶ וזה מה שכתוב "ההופכי הצור אגם מים".

יִשְׂרָאֵל – משה הולך, ואכן עם ישראל מכבד אותו כבוד רב (מדרש), משה מכה את הצור, ויוצאים מים קרירים מהר סיני, הנחלים הגיעו עד עם ישראל. נס נפלא זה ליווה אותם כל 40 שנה ובכל מקום שהיו היה להם נחלים של מים טובים. וזה היה בזכותה של מרים [ומה שנקרא 'באר מרים' כי רק בשנה האחרונה היה באר ולא נחלים] (כך נראה לרמב"ן).

(ז) וַיִּקְרָא – משה או ד' (אבע"ז). **שֵׁם הַמָּקוֹם מִסָּה וּמִרְיָה עַל רֵיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּם אֶת ה' לֵאמֹר הִנֵּה – הָאֵם יִשׁ ה' בְּקֶרְבָּנוּ** – בתוכינו. **אֵם אֵין** – אם לא. עם ישראל ידעו שד' יכול להביא להם מים. אך לא ידעו אם ד' נמצא בתוכם או עזב אותם ח"ו.

מלחמת עמלק. דגשים: רשעותו של עמלק. מסירות הנפש של עם ישראל. חשיבותה של התפילה.

"שמעו עמים ירגזון", כולם מפחדים מעם ישראל, כולם מבינים שלעם ישראל יש את בורא העולם שהוא כל יכול שאוהב אותם ודואג להם, יש עם אחד שיושב בדרומה של ארץ כנען שהוא גם מבין את זה, אך הוא לא מסוגל לחיות עם הידיעה הזאת. כל החיים שלו לא שווים כלום אם יש עם כזה (מזכיר את המן שאמר "וכל זה איננו שווה לי" ושהסכים להפסיד 10000 כיכר כסף)⁹⁷.

(ח) וַיָּבֹא עֲמֶלֶק⁹⁸ – תיאורנו את עמלק יחד עם עמו מחליטים שחייבים לנצח את עם ישראל ובאים להילחם. **וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרַפִּידִם** – הוא מתקדם לכיוון עם ישראל כשהם ברפידים. כפי שהזכרנו רפידים זה מקום שרפו ידיהם של עם ישראל, דווקא בזמן הזה באים העמלקים לנסות להזיק לעם ישראל. הזכרנו את משל ה"אמבטיה הרתחת", ומכאן נראה שהעמלקים לא חשבו שינצחו את עם ישראל, ורצו רק להחליש אותם, ולהראות שלא צריך כל כך לפחד מהם.

(ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ – משה הולך להתפלל, ולכן הוא קורא ליהושע. למה הוא בחר דווקא אותו? א. כי יהושע היה צדיק גדול וגם גיבור. ב. כי רפו ידיהם מהתורה ויהושע הוא איש תורה (אזה"ח). ג. ראינו שכל הנלחמים עם עמלק היו מזרעה של רחל (יהושע, שאול ומרדכי), ואומרים חכמים – אין זרעו של עשיו נופל אלא ע"י זרעה של רחל. **בְּחֹר לָנוּ** – שיתף את יהושע עימו, מכאן למדו חכמים – "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך". **אֲנָשִׁים** – גם גיבורים וגם צדיקים. כי המלחמה היא רוחנית, ובוודאי שצריכים האנשים להיות צדיקים. **וַיָּצֵא** – מהמחנה, צא מהענן **הַלָּחֶם בַּעֲמֶלֶק מִחֵר** – מחר תלחם, ומחר אעמוד על ראש הגבעה. **אֲנֹכִי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגְּבֻעָה** – בהר סיני (אבע"ז). **וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי** – שהוא היה עושה ניסים. (אך לא ברור למה הוא שימש בפועל, מחלוקת במפרשים).

(י) וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כְּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֶם בַּעֲמֶלֶק – יהושע יודע שזאת לא תהיה מלחמה פשוטה, עמלק הוא עם חזק מאוד, אך יהושע עושה את דבר משה עם כל הסכנה. **וּמִטָּה אֶהְרֶן וְחֹר וְעָלוּ רֹאשׁ הַגְּבֻעָה** – בשונה מהגויים שלפני מלחמה צועקים – אנחנו ננצח וכו', עם ישראל יודעים שהניצחון לא תלוי בהם אלא בבורא עולם, לכן הם צמים ומתפללים. הם עושים תענית, כאשר ישנם שלושה שליחי ציבור – משה, אהרן וחור.

(יא) וְהָיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ – הכוונה ידיו. חז"ל מספרים לנו שמשה עלה לראש הגבעה וכל עם ישראל עשה אחריו: כורע על רגליו, משתחוה, פורס כפיו לשמים. כל הזמן הזה עם ישראל רואה את משה רבינו ומתעורר לתשובה, זועק ומתפלל לד'. **וַיִּגְבַּר יִשְׂרָאֵל** – וכי ידיו של משה... (שרנו). **וַיִּכְאֹשֶׁר יָגִית יָדוֹ** – כי הוא לא הצליח להחזיק את ידיו. **וַיִּגְבַּר עֲמֶלֶק** – ואז מתו חיילים מעם ישראל (אברי).

(יב) וַיִּדִּי מֹשֶׁה קַבְדִּים – מרוב שהרים אותם הרבה זמן הוא הרגיש שהם כבדות⁹⁹. **וַיִּקְחוּ אֶבֶן** – הביאו לו כרים וכסתות, אך הוא לא הסכים לשבת כאשר עם ישראל בצער. **וַיִּשְׁיֻמוּ תַּחְתָּיו וַיִּשָּׁב עָלֶיהָ וְאֶהְרֶן וְחֹר תִּמְכוּ**

⁹⁷ הרחבה: [רשמנו את שם חם ויפת וראינו שעמלק הוא הכי הכי קרוב לעם ישראל ודווקא הוא היה זה שהתנגד].

⁹⁸ הפעלה: היינו לפני פורים, אז מחינו את עמלק תוך כדי שינון. יותר מזה עשינו בסיום עצמנו שילדים הביאו כלי הקשה ומחינו לגמרי את עמלק. ⁹⁹ הפעלה: רוצים לראות שהידיים נהיים כבדות? כמה זמן תצליחו להרים את הידיים תוך כדי שינון? שינונו 5 פעמים את הפסוקים!! רוב הילדים עוד הרימו.

בְּיָדָיו¹⁰⁰ מִזָּה אֶחָד וּמִזָּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֲמוֹנָה¹⁰¹ – משה האמין והיה בטוח שד' יעזור, והמשיך להתפלל בכוונה גדולה. **עַד בָּא הַשָּׁמַשׁ** – עד השקיעה. יום שלם בלי הפסקה משה שקוע בתפילה.

(יג) וַיַּחְלֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עַמְלֵק וְאֶת עַמּוֹ¹⁰² לְפִי תָרַב – יהושע הרג את הגיבורים של עמלק ועל ידי זה החליש את כוחם. כנראה הקב"ה רצה שעדיין עמלק לא ימות לגמרי.

(יד) וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זִכְרוֹן בְּסֵפֶר – בספר התורה, בסוף כי תצא (רמב"ן) [קראנו מבפנים]. **וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ** – למה להגיד ליהושע? כי הוא יכנס לארץ ישראל ועליו מוטלת החובה הזאת. כאן רמז הקב"ה למשה שלא הוא יכניס את עם ישראל לא"י אלא יהושע. **כִּי מָחָה אֶמְחֶה אֶת זִכְרֵ עַמְלֵק** – אמחה את הגדולים ואת הקטנים, ולמה יש כפילות? כי גם את הבהמות צריך לכולות, למה? שלא ישאר לעמלק זכר, שלא יבואו ויגידו – זה בהמה של עמלקי. **מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם** – שלא ימצאו בכלל בכל העולם.

(טו) וַיָּבֹן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ד' נָסִי – ד' עשה לי נס. המזבח בא להודות לד'. אין הכוונה שהמזבח הוא ד', כמו "אלהיה", האדם קרוי על שם ד'.

(טז) וַיֹּאמֶר כִּי יָד – לְשׁוֹן שְׁבוּעָה. עַל כֵּס – הכסא הוא ביטוי ביחס למלכות ד'. **יָה** – פירוש המשפט: ד' נשבע בכסא שלו, ומה הוא נשבע? **מִלְחָמָה לְד' בַּעַמְלֵק מִדֶּר דֶּר** – לעולם, לכל הדורות. דורו של משה, שאול, מרדכי ומשיח¹⁰³.

חזק חזק ונתחזק

¹⁰⁰ הרחבה: מי עוד תמך את הידים? יוסף.

¹⁰¹ הרב נחום: בקביעות בהרמתם.

¹⁰² צ"ב מי זה 'עמו'?

¹⁰³ הדפסה לחוברת: 12,1,2,11,10,3,4,9,8,5,6,7 שתי עמודים לגליון הפוך בצד הקצר.